

ภาคผนวก

Prince of Songkhla University
Pattani Campus

ภาคผนวก (ก)
สารบัญอายุษอัลกุรอาน

ลำดับ	สุเราะฮ์	อายะฮ์ที่	อายะฮ์	หน้า
1	ฟุศศิลัต	33	﴿ وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ ... ﴾	2
2	อัลญุมอะฮ์	9	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا تُوذِيَ ... ﴾ (๑)	4,7,38
3	อัลอะฮ์รอฟ	204	﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْءَانُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ ... ﴾ (๑๐)	8,39,71
4	อัลญุมอะฮ์	11	﴿ وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا ... ﴾ (๑๑)	36
5	อัลญุมอะฮ์	10	﴿ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا ... ﴾ (๑๐)	37
6	อันนิซาอ์	82	﴿ أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْءَانَ وَلَوْ كَانَ مِنْ ... ﴾ (๘๒)	41
7	อัลอะหฺซาบ	56	﴿ إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى ... ﴾ (๕๖)	68
8	อาละอิมรอน	102	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ ... ﴾ (๑๑๒)	81
9	อันนิซาอ์	1	﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ... ﴾ (๑)	81
10	อัลอะหฺซาบ	70-71	﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ... ﴾ (๗๐) (๗๑)	81
11	ยูนุส	9	﴿ إِنَّ الدِّيبَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا ... ﴾ (๑)	96
12	อัลญุมฮัดะละฮ์	11	﴿ ... يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ ... ﴾ (๑๑)	101
13	อัลอะฮ์รอฟ	96	﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى ءَامَنُوا وَاتَّقَوْا ... ﴾ (๑๑)	102
14	อัลบะเกาะเราะฮ์	269	﴿ يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ ... ﴾ (๓๖)	103

ภาคผนวก (ข)

สารบัญญ้อลฮะดีษ

ลำดับ	หมายเลข	ชื่อผู้บันทึก	ตัวบทอัลฮะดีษ	หน้า
1	3461	al-Bukhāriy	بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...	2
2	867	Muslim	... كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا خَطَبَ أَحْمَرَّتْ عَيْنَاهُ	4,11,42
3	21561	Ahmad	كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا وَيَجْلِسُ بَيْنَ الْخُطْبَتَيْنِ وَيَتْلُو	5
4	920	al-Bukhāriy	كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقُومُ ...	9
5	862	Muslim	كَانَتْ لِلنَّبِيِّ ﷺ خُطْبَتَانِ يَجْلِسُ بَيْنَهُمَا يَقْرَأُ ...	10,66,85
6	857	Muslim	مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءِ ثُمَّ أَتَى الْجُمُعَةَ ...	11
7	866	Muslim	كُنْتُ أَصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَكَانَتْ صَلَاتُهُ	12
8	863	Muslim	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَخْطُبُ قَائِمًا يَوْمَ الْجُمُعَةِ ...	131
9	4621	al-Bukhāriy	خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ ...	43
10	1094	Abū Dawud	كَانَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خُطْبَتَانِ كَانَ يَجْلِسُ ...	44
11	873	Muslim	وَمَا أَخَذْتُ (ق) وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) إِلَّا عَنْ ...	44
12	869	Muslim	إِنَّ طَوْلَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقَصَرَ خُطْبَتِهِ مِثْنَةٌ ...	45
13	472	al-Bukhāriy	سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ مَا تَرَى ...	46
14	3110	al-Bukhāriy	إِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ خَطَبَ ابْنَةَ أَبِي ...	46
15	2296	Muslim	صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيَّ فَتَلَى أُحَدِّثُ ثُمَّ ...	47
16	2892	Muslim	صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْفَجْرَ وَصَعِدَ ...	48
17	2946	Abū Dawud	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اسْتَعْمَلَ رَجُلًا مِنَ الْأَزْدِ يُقَالُ ...	48
18	2033	Ahmad	مَنْ تَكَلَّمَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَهُوَ ...	50
19	1578	al-Nasaeiy	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ فِي خُطْبَتِهِ يَحْمَدُ ...	51
20	956	al-Bukhāriy	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُخْرِجُ يَوْمَ الْفِطْرِ ...	52
21	1115	Abū Dawud	إِنَّا نَخْطُبُ فَمَنْ أَحَبَّ أَنْ يَجْلِسَ لِلْخُطْبَةِ ...	52
22	1089	al-Tirmidhiy	أَعْلِنُوا هَذَا النَّكَاحَ وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ ...	58
23	2118	Abū Dawud	إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ ...	59
24	5029	al-Bukhāriy	... فَقَدْ زَوَّجْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ	60

25	1107	Abū Dawud	كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يُطِيلُ الْمُوعِظَةَ يَوْمَ ...	62,85
26	934	al-Tirmidhiy	إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ ...	68
27	1115	'Ibn Majah	أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ ...	71
28	875	Muslim	جَاءَ سُلَيْكُ الْعَطْفَانِيُّ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَرَسُولُ اللَّهِ ...	72
29	22242	Ahmad	تَفَعَّدُ الْمَلَائِكَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ عَلَى أَبْوَابِ ...	74
30	937	al-Bukhāriy	أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي قَبْلَ الظُّهْرِ ...	76
31	168	al-Bukhāriy	كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي تَنْعَلِهِ ...	77
32	1109	'Ibn Mājah	أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَعِدَ الْمِنْبَرَ سَلَّمَ ...	78
33	2118	Abū Dawud	إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَعُوذُ بِهِ ...	80
34	867	Muslim	... فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ وَخَيْرٌ ...	82
35	3369	al-Bukhāriy	...اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَزْوَاجِهِ وَذُرِّيَّتِهِ ...	83
36	926	al-Bukhāriy	قَامَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَسَمِعْتُهُ حِينَ تَشْهَدُ ...	83
37	3479	al-Tirmidhiy	ادْعُوا اللَّهَ وَأَنْتُمْ مُوقِنُونَ بِالْإِجَابَةِ ...	88
38	4250	'Ibn Mājah	التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ ...	88
39	631	al-Bukhāriy	... وَصَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي ...	92
40	869	Muslim	إِنَّ طُولَ صَلَاةِ الرَّجُلِ وَقِصَرَ خُطْبَتِهِ مِثْنَةٌ ...	93
41	881	Muslim	وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيُصَلِّ بَعْدَهَا ...	94
42	4298	'Ibn Majah	لَا يَدْخُلُ النَّارَ إِلَّا شَقِيٌّ قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ...	96
43	21220	Ahmad	بَشِّرْ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِالسَّنَاءِ وَالرَّفْعَةِ وَالذِّينِ ...	97
44	4341	Abū Dawud	بَلِ اتَّبِعُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ...	99

ภาคผนวก (ค)

คุณบะฮฺที่ได้รับการนำเสนอโดยท่านนบี ﷺ บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และบุคคลต่างๆ

1. คุณบะฮฺทั่วไป

إن الحمد لله أحمده وأستعينه نعوذ بالله من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له إن أحسن الحديث كتاب الله قد أفلح من زينته الله في قلبه وأدخله في الإسلام بعد الكفر واختاره على ما سواه من أحاديث الناس أنه أحسن الحديث وأبلغه أحبوا من أحب الله أحبوا الله من كل قلوبكم ولا تملوا كلام الله تعالى وذكره ولا تقسوا عنه قلوبكم فإنه من كل يختار الله ويصطفى فقد سماه خيرته من الأعمال ومصطفاه من العباد والصالح من الحديث ومن كل ما أتى الناس من الحلال والحرام فاعبدوا الله ولا تشركوا به شيئاً واتقوا الله حق تقاته وصدقوا الله صالح ما تقولون بأفواهكم وتحابوا بروح الله بينكم إن الله يغضب أن ينكث عهده .
والسلام عليكم ورحمة الله وبركاته

(السيوطي، 2003، 305/6-306)

ความว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮฺ ฉันทขอสรรเสริญพระองค์ ขอความช่วยเหลือจากพระองค์ เราขอหลีกเลี่ยงด้วยอัลลอฮฺจากสิ่งเลวร้ายที่มาจากตัวของเรา และสิ่งชั่วร้ายขอการงานของเรา ใครก็ตามที่พระองค์อัลลอฮฺทรงชี้แนวทาง ก็ไม่มีใครที่สามารถทำให้เขาหลงผิดได้ และผู้ที่พระองค์ให้เขาหลงผิด ก็ไม่มีใครสามารถชี้แนวทางแก่เขาได้ ฉันทขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮฺ พระองค์ทรงเอกภาวะ ที่ไม่มีการตั้งภาคีใดๆ แท้จริงวาจาที่สัจจะที่สุดคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮฺ ความสุขจะประสบแต่ผู้ที่พระองค์ทรงให้อัลกุรอานอยู่ในหัวใจของเขา ให้เขาอยู่ในอิสลามหลังจากปฏิเสธศรัทธา และเขาเลือกอัลกุรอานเป็นสัจจะวาจาเหนือคำพูดใดๆ ของมนุษย์ จงรักคนที่อัลลอฮฺรักเถิด จงรักอัลลอฮฺจากหัวใจเขาเจ้าเถิด อย่ารู้สึกเบื่อหน่ายกับพระดำรัสของอัลลอฮฺและกับการรำลึกถึงพระองค์ อย่าได้ใจแข็งด้วยการหันหลังจากมัน แท้จริงผู้ที่พระองค์ทรงเลือกนั้นพระองค์ก็

ทรงเรียกเขาคนนั้นว่าอคันตุกะผู้ถูกคัดเลือกจากภารกิจที่ดีงาม จากบรรดาบ่าวที่ดี ผู้ที่มีวาจาที่สัจจะ และผู้ที่สามารถแยกแยะ ระหว่างสิ่งที่ฮะลาลและฮะรอมระหว่างเพื่อนมนุษย์ จงประกอบอื่บาตษต่อพระองค์อัลลอฮ์ และอย่าได้ตั้งภาคีสิ่งใดกับพระองค์ จงยำเกรงต่อพระองค์อย่างแท้จริง จงสัจจะกับพระองค์ จงพูดแต่สิ่งที่ดีงาม จงรักใคร่ระหว่างสู่เจ้าเพื่อพระองค์ แท้จริงพระองค์ทรงโกรธเกรี้ยวผู้ที่ละเมิดสัญญา ขอความสันติจงมีแต่ทุกท่าน (al-Suyūti,2003 : 6/305-306)

2. คุฏบะฮ์เนื่องในวันสถาปนานครมักกะฮ์

ท่านนบี ﷺ ได้ยืนที่หน้าประตูวิหารกะอฺบะฮ์ พร้อมกับกล่าวว่า ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، صَدَقَ وَعْدُهُ، وَنَصَرَ عَبْدُهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ، أَلَا إِنَّ كُلَّ مَأْتِرَةٍ أَوْ دَمٍ أَوْ مَالٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَدْعَى فَهُوَ تَحْتَ قَدَمِي هَاتَيْنِ، إِلَّا سِدَانَةَ الْبَيْتِ وَسِقَايَةَ الْحَاجِّ، يَا مَعْشَرَ قَرِيْشٍ، إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ نَجْوَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعْظُمُهَا بِالْآبَاءِ، النَّاسُ مِنْ آدَمَ وَآدَمَ خُلِقَ مِنْ تَرَابٍ، ثُمَّ تَلَا ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفُسُكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ (الحجرات -13) الآية، يَا أَهْلَ مَكَّةَ، مَاذَا تَرَوْنَ أَيْنِ فَاعِلٍ بِكُمْ؟ قَالُوا: خَيْرًا، أَخِ كَرِيمٍ وَابْنِ أَخِ كَرِيمٍ، قَالَ: أَذْهَبُوا فَاتَمُّوا الطَّلُقَاءَ فَأَعْتَقْتَهُمْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ. . وَقَدْ كَانَ اللَّهُ أَمْكَنَهُ مِنْ رِقَابِهِمْ عِنْوَةً، فَلِذَلِكَ سَمِيَ أَهْلَ مَكَّةَ الطَّلُقَاءَ.

(البغوي ، 1412 : 574/8-573)

ความว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดที่ควรแก่การเคารพภักดียกเว้น พระองค์อัลลอฮ์ที่เป็นเอกะโดยไม่มี การตั้งภาคีใดๆ กับพระองค์ พระองค์ผู้ทรงสัจจะในสัญญา ผู้ทรงเกื้อกูลบ่าว ผู้ทรงเหนือกลุ่ม ต่างๆที่ทำลายล้างศาสนา ในวันนี้ทุกคนย่อมเป็นผู้มีเกียรติ ทั้ง เลือดและทรัพย์สิน สิ่งที่ถูกแอบอ้างยอมอยู่ใต้ฝ่าเท้าของฉันท ยกเว้นการคำจูนวิหารกะอฺบะฮ์ การบริการน้ำแก่ผู้ประกอบอัญญ การฆ่าผิดคนเหมือนกับการฆ่าด้วยความตั้งใจ ทั้งด้วยแข้งหรือไม้เท้า ทั้งสองต้องจ่ายค่าสินไหม สีสิบเท่า และจ่ายสินไหมแก่ทารกที่ สตรีกำลังตั้งครรภ์

โอ้อับรรดาชาวกูร็อยซ์ทั้งหลาย แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ได้ทรงปลง
ล้างการหยิ่งผยองกับบรรพบุรุษ มนุษย์มาจากอาดัม อาดัมถูก
สร้างมาจากดิน หลังจากนั้นท่านได้อ่านอายะฮ์

﴿يَتَأْتِيهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا
إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَقَكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾﴾

(سورة الحجرات : ١٣)

ความว่า โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศ
ชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูล
เพื่อจะได้รู้จักกันแท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณที่อัลลอฮ์
นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริงอัลลอฮ์นั้นเป็นผู้
ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน

โอ้อับรรดาชาวกูร็อยซ์ทั้งหลาย ทั้งคิดอย่างไรกับสิ่งที่ข้าจะปฏิบัติ
ต่อพวกเจ้า? พวกเขาก็ตอบว่า สิ่งที่ดีงาม เพราะท่านเป็นพี่น้องที่มี
เกียรติ ลูกของคนมีเกียรติ หลังจากนั้นท่านนบี ก็กล่าวว่า ไปเกิด
พวกเจ้าทุกคนได้รับการปลดปล่อยแล้ว ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ได้
ปลดปล่อยพวกเขา เพราะพระองค์อัลลอฮ์ได้ปลดความ
ยากลำบาก วันดังกล่าวถูกเรียกว่า วันแห่งการปลดปล่อย

(al-Baghawiy, 1412 : 8/573-574)

3. ญุบะฮ์ที่ท่านนบี ﷺ กล่าว ณ ทุ่งอะเราะเาะพะฮ์ ในวันที่ 9 เดือนซุลฮิจญะฮ์ ปี ฮ.ศ.10

ญุบะฮ์นี้มีการสายรายงานจากบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ หลายท่าน เช่น ญาบิร เป็น
อับดุลลาฮ์ อัลอันศอริย, ญะริร์ เป็น อับดุลลาฮ์ อัลบะญะลี, อับดุลลอฮ์ เป็น อับบาส, อับดุลลอฮ์
เป็น อัมร ,อับดุลลอฮ์ เป็น อุมร, รอฟิอ เป็น อัมร อัลมุชะนีย์, อะบี อุมามะฮ์ อัลบาฮิสี, ออบูบัค
เราะฮ์ อัลอันศอริย,อัลบะรออ เป็น อาซิบ, ญุบัยร เป็น มุฏอิม, อัลฮิรมาส เป็น ซัยด อัลบาฮิสี,อัมร
เป็น อัลอัฮวัศ และ อุมมุ ฮุศอยน์ ﷺ ผู้วิจัยได้รวบรวมให้เป็นหนึ่งญุบะฮ์ ดังนี้

أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهُ يَوْمَ خُطْبَةِ الْوَدَاعِ: ((اسْتَنْصَيْتِ النَّاسَ))
فَخَطَبَهُمْ يَوْمَ النَّحْرِ حِينَ ارْتَفَعَ الضُّحَىٰ بَيْنَ الْجَمْرَاتِ عَلَىٰ
نَاقَتِهِ الْعَضْبَاءِ وَاضْعًا رَجَلَيْهِ فِي الْعَرْزِ يَتَطَاوَلُ لِيُسْمَعَ النَّاسَ مُرَدِّفًا
أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ ﷺ وَأَسَامَةَ زَافِعَ عَلَيْهِ ثُوبَةٌ يُظْلُهُ مِنَ الْحَرِّ، وَبِلَالٌ

آخِذْ بِقُوْدِ رَاحِلَتَيْهِ وَالنَّاسُ بَيْنَ قَائِمٍ وَقَاعِدٍ فَحَمِدَ اللهُ وَأَتَى عَلَيْهِ
 قَالَ ((الزَّمَانُ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللهُ السَّمَوَاتِ
 وَالْأَرْضَ، السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا، مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرْمٌ ثَلَاثٌ
 مُتَوَالِيَاتٌ: ذُو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمِ، وَرَجَبٌ مُضَرٌّ الَّذِي
 بَيْنَ جُمَادَى وَشَعْبَانَ، أَيُّ شَهْرٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللهُ وَرَسُولُهُ
 أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ يُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: ((أَلَيْسَ
 ذَا الْحِجَّةِ؟))، قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((أَيُّ بَلَدٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللهُ
 وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ؛ فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ: «
 أَلَيْسَ الْبَلَدُ؟» قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((فَأَيُّ يَوْمٍ هَذَا؟)) قُلْنَا: اللهُ
 وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، فَسَكَتَ حَتَّى ظَنَنَّا أَنَّهُ سَيُسَمِّيهِ بِغَيْرِ اسْمِهِ، قَالَ ((
 أَلَيْسَ يَوْمَ النَّحْرِ؟)) قُلْنَا: بَلَى، قَالَ: ((فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ حَرَامٌ،
 وَأَمْوَالَكُمْ - قَالَ مُحَمَّدٌ وَأَخْسِبُهُ قَالَ وَأَعْرَاضُكُمْ - عَلَيْكُمْ حَرَامٌ،
 كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا، وَسَتَلْقَوْنَ
 رَبَّكُمْ فَيَسْأَلُكُمْ عَنْ أَعْمَالِكُمْ، أَلَا فَلَا تَرْجِعُوا بَعْدِي ضَلَالًا،
 يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ))، ((أَلَا لَا يَجْنِي جَانٌ إِلَّا عَلَى
 نَفْسِهِ، وَلَا يَجْنِي وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ، وَلَا وَلَدٌ عَلَى وَالِدِهِ، أَلَا إِنَّ
 الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِمِ، فَلَيْسَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَحِبِّهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا
 أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ، أَلَا وَإِنَّ كُلَّ رِيَاءٍ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ، لَكُمْ
 رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ، غَيْرَ رِيَاءِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ
 الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ، أَلَا وَإِنَّ كُلَّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ
 مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ أَضْعُ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ
 الْمُطَّلِبِ، كَانَ مُسْتَرَضِعًا فِي بَنِي لَيْثٍ فَفَقَتَلْتَهُ هَذَا، أَلَا
 وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ، لَيْسَ تَمْلِكُونَ
 مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ، فَإِنْ فَعَلْنَ
 فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ، وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ، فَإِنْ
 أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا، أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ
 حَقًّا، وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا، فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ: فَلَا

يُؤْتِنَ فُرُشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ، وَلَا يَأْذَنُ فِي بُيُوتِكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ،
 أَلَا وَإِنَّ حَقَّهُنَّ عَلَيْكُمْ: أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ
 ((ثم رفع رأسه إلى السماء فقال ((اللَّهُمَّ هَلْ بَلَغْتُ، اللَّهُمَّ
 هَلْ بَلَغْتُ)) ((أَلَا لِيُبَلِّغِ الشَّاهِدُ الْغَائِبَ، فَلَعَلَّ بَعْضَ مَنْ
 يَبْلُغُهُ أَنْ يَكُونَ أَوْعَى مِنْ بَعْضِ مَنْ سَمِعَهُ)) ((نَصَّرَ اللَّهُ أَمْرًا
 سَمِعَ مَقَالَتِي فَبَلَّغَهَا، فَرُبَّ حَامِلٍ فِيهِ غَيْرُ فِقْهِهِ، وَرُبَّ حَامِلٍ فِيهِ
 إِلَى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ، مِنْهُ ثَلَاثٌ لَا يُغَلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبَ مُؤْمِنٍ:
 إِخْلَاصُ الْعَمَلِ لِلَّهِ، وَالنَّصِيحَةُ لِيُؤَاةِ الْمُسْلِمِينَ، وَلِزُورِ جَمَاعَتِهِمْ،
 فَإِنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحِيطُ مِنْ وَرَائِهِمْ)) ((يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ))
 ((وَلَوْ اسْتَعْمِلَ عَلَيْكُمْ عَبْدٌ يَتُودِكُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ فَاسْمَعُوا لَهُ
 وَأَطِيعُوا)) فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ طَوَائِفِ النَّاسِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَاذَا
 تَعْتَدُ لِنَا؟ قَالَ ((اعْبُدُوا رَبَّكُمْ، وَصَلُّوا حَمْسَكُمْ، وَصُومُوا
 شَهْرَكُمْ، وَأَطِيعُوا ذَا أَمْرِكُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ)) وقال ((
 أَوْصِيكُمْ بِالْجَارِ فَأَكْثَرَ حَتَّى قُلْتُ إِنَّهُ سَيُورِثُهُ)) وقال ((إِنَّ اللَّهَ
 قَدْ أَعْطَى كُلَّ ذِي حَقٍّ حَقَّهُ فَلَا وَصِيَّةَ لِيُورِثُ، وَالْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ،
 وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ، وَحِسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ، وَمَنْ ادَّعَى إِلَى غَيْرِ أَبِيهِ أَوْ
 انْتَمَى إِلَى غَيْرِ مَوْلَاهِ فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ التَّابِعَةُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، لَا
 تُنْفِقُ الْمَرْأَةُ شَيْئًا مِنْ بَيْتِهَا إِلَّا بِإِذْنِ زَوْجِهَا)) فَقِيلَ يَا رَسُولَ
 اللَّهِ وَلَا الطَّعَامَ؟ قَالَ ((ذَلِكَ أَفْضَلُ أَمْوَالِنَا)) قَالَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ
 اللَّهِ ﷺ ((الْعَارِيَةُ مُؤَدَّاةٌ، وَالْمِنْحَةُ مَرْدُودَةٌ، وَالِدَيْنُ مَقْضِيَّيْنِ،
 وَالرَّعِيمُ غَارِمٌ)) وودع النبي ﷺ الناس فقالوا: هذه حجة الوداع

ความว่า ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวในวันคฤบะฮ์อัลละดาว่า จง
 บอกให้ทุกคนช่วยเจียบเสียง หลังจากนั้นท่านก็ได้คฤบะฮ์แก่
 พวกเขาในวันอันนะฮริ (วันเชือดสัตว์เพื่อแจกจ่ายเนื้อแก่ญาติ
 พี่น้อง) เมื่อแดดออกในยามเช้าแก่ ณ สถานที่ระหว่างเสา
 หินอัลญุมเราะฮ์ ขณะที่ท่านยืนอยู่บนหลังอูฐตรงหน้าเศาะ
 ฮาบะฮ์ที่ชื่ออุสามะฮ์ เป็น ชัยคฺ ﷺ ด้วยการวางเท้าบนที่นั่ง
 หลังอูฐเพื่อให้ผู้คนได้ยิน ซึ่งอุสามะฮ์ได้กางผ้าของเขาให้

ท่านนบี ﷺ ได้ยูได้ร่มจากแสงแดดที่กำลังร้อนแผ่ และบิลาล
 ﷺ ก็จับเชือกอูฐ (ไม่ให้ดิน) คนทั่วไปมีทั้งยืนและนั่ง ท่านนบี
 ﷺ ก็ได้กล่าวสรรเสริญพระองค์พร้อมกับกล่าวว่า "เวลาได้
 หมุนเวียนไปมาเช่นเดียวกับวันที่พระองค์อัลลอฮ์ได้สร้างชั้น
 ฟ้าและแผ่นดิน ในหนึ่งปีมีสิบสองเดือน สี่เดือนเป็นเดือน
 ฆะรอม (ที่ต้องห้ามกระทำอาชญากรรม) สามเดือนที่ติดกันคือ
 เดือน ศุลเกาะดะฮฺ ศุลฮิจญะฮฺ และเดือนอัลมุฮัรร์อุม
 หลังจากนั้นคือเดือนเราะฎิบที่อยู่ระหว่างเดือนญุมาดัยและ
 เดือนชะอฺบาน ท่านได้ถามบรรดาเศาะฮาบะฮฺว่า สี่เป็นเดือน
 อะไร? พวกเขา ก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของพระองค์
 เเท่านั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เงิบสีกพัก จนพวกเราคิดว่าท่านจะ
 เปลี่ยนชื่อเดือนนี้เป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่ไม่ใช่
 เดือนศุลฮิจญะฮฺหรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ ท่านได้ถามอีกว่า
 นี่เป็นแผ่นดินอะไร? พวกเขาก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุล
 ของพระองค์เท่านั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เงิบสีกพัก จนพวกเรา
 คิดว่าท่านจะเปลี่ยนเป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่
 ไม่ใช่แผ่นดินฆะรอมหรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ ท่านได้ถามอีก
 ว่า นี่เป็นวันอะไร? พวกเขาก็ตอบว่า อัลลอฮ์และเราะฮ์สุลของ
 พระองค์เท่านั้นย่อมรู้ดี ท่านก็ได้เงิบสีกพัก จนพวกเราคิดว่า
 ท่านจะเปลี่ยนเป็นชื่ออื่น หลังจากนั้นท่านก็ตอบว่า นี่ไม่ใช่วัน
 อันนะฮฺริหรือ? พวกเราก็ตอบว่า ใช่ หลังจากนั้นท่านก็กล่าว
 ต่อไปว่า แท้จริงเลือด ทรีพัยสิน -ผู้รายงานสะดิษกล่าววว่า ฉัน
 คิดว่าท่านคงกล่าวคำที่สามว่า- และเกียรติยศของพวกเจ้าเป็น
 สิ่งที่ต้องห้ามละเมิดเสมือนกับห้ามละเมิดในวันนี้ ในแผ่นดินนี้
 และในเดือนนี้ เจ้าต้องพบกับพระเจ้าเป็นเจ้า พระองค์จะทรง
 ถามถึงการงาน พวกเจ้าอย่าได้หวนกลับหลงผิดหลังจากฉัน
 เสียชีวิต จนพวกเจ้าฆ่าฟันกันเอง คนที่ก่ออาชญากรรมต้อง
 รับกรรมของมัน บิดาอย่าได้ก่ออาชญากรรมต่อลูกและลูก
 อย่าได้ก่ออาชญากรรมต่อบิดา มุสลิมเป็นพี่น้องมุสลิม มุสลิม
 ไม่สามารถกระทำการใดๆ ต่อพี่น้องมุสลิมเช่นเดียวกับการ
 กระทำต่อตนเอง ดอกเบ็ญในสมัยญาฮิลียะฮฺย่อมมลาย พวก
 เจ้ามีสิทธิเฉพาะในทรีพัยสินที่เป็นต้นทุน พวกเจ้าจะไม่
 กระทำทารุณกรรมและจะไม่ถูกทารุณกรรม ดอกเบ็ญ
 อัลอับบาส เป็น अबดุลมุฏฏะาะลิบยอมโมฆะ เลือดในสมัย
 ญาฮิลียะฮฺยอมเป็นเลือดที่ต่ำต้อย เลือดหยดแรกที่ฉันถือว่า
 ไม่มีฆ่าคือเลือด อัลฮาริษ เป็น अबดุลมุฏฏะาะลิบ ทั้งๆ ที่เขา

ได้ร่วมดื่มหมกกับคนในเผ่า ลัยค์ แต่เขาก็ยังถูกฆ่าโดย ฮุซัยล์ เจ้าทั้งหลายจึงให้คำแนะนำที่ดีแก่ภรรยา เพราะนางเป็นผู้ช่วย พวกเขาไม่มีสิทธิใดๆ ในตัวนางยกเว้นถ้านางได้กระทำการชั่วร้ายอย่างชัดแจ้ง หากนางยังชัดเจน พวกเจ้าจงแยกที่นอนจากนาง หากนางยังชัดเจนอีกก็จงตีนางด้วยการตีที่ไม่รุนแรง หากนางเชื่อฟังพวกเขาแล้ว พวกเจ้าก็จงอย่าได้สร้างเหตุที่ทำให้นางต้องเดือดร้อน เจ้าทั้งหลายมีภาระหน้าที่ต่อนาง และนางก็มีภาระหน้าที่ต่อพวกเขา ภาระหน้าที่ของนางที่มีต่อพวกเขาคือ อย่าได้อนุญาตให้คนใดที่พวกเขาไม่ชอบเข้ามานั่งบนที่นั่งของพวกเขา เข้ามาในบ้านของพวกเขา และภาระหน้าที่ของพวกเขาต่อนางคือ พวกเขาต้องคลุกกับนางด้วยการให้เครื่องนุ่มห่มและอาหารแก่นาง หลังจากนั้นท่านได้เจยหน้าไปยังฟ้าพร้อมกับการกล่าวว่า โอ้พระองค์อัลลอฮ์ จงเป็นพยานเถิด ฉันได้เผยแพร่ศาสนาแล้ว โอ้พระองค์อัลลอฮ์ จงเป็นพยานเถิด ฉันได้เผยแพร่ศาสนาแล้ว คนที่อยู่ในวันนี้จึงเผยแพร่แก่ผู้ที่ไม่อยู่ หวังว่าผู้ที่ได้รับการเผยแพร่จะเข้าใจลึกซึ้งดีกว่าผู้ที่ฟัง หวังว่าพระองค์อัลลอฮ์จะทรงให้รัศมีแก่คนที่ฟังคำพูดของฉันหลังจากนั้นเขาก็เผยแพร่แก่ผู้อื่น ไม่น้อยทีเดียวที่ผู้นำศาสนาแก่ผู้อื่นแต่เขาไม่ได้เข้าใจศาสนานั้น ไม่น้อยทีเดียวที่ผู้นำศาสนาไปเผยแพร่แก่ผู้ที่เข้าใจศาสนาดีกว่าเขาเสียอีก มีสามประการที่ไม่มีการหลอกลวงคือ หัวใจของผู้ศรัทธา การปฏิบัติด้วยความบริสุทธิ์ใจเพื่อพระองค์อัลลอฮ์ การให้คำแนะนำแก่ผู้นำพร้อมกับการภักดีอยู่ในกลุ่มในหมู่มุสลิม เพราะการดูอาอ์ของพวกเขาคือครอบคลุมผู้คนทั้งหลาย โอ้มนุษย์ทั้งหลาย จงยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์เถิด ถึงแม้มีทาสที่ถูกเลือกเป็นผู้นำโดยใช้คัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์ในการบริหาร พวกเขา ก็จงฟังและปฏิบัติตามเขา หลังจากนั้นก็มีผู้ชายคนหนึ่งเป็นตัวแทนเผ่าได้พูดว่า โอ้ท่านเราะฮ์มุลลอฮ์ ท่านจะฝากอะไรแก่พวกเรา ท่านก็ตอบว่า พวกเขาจงประกอบอโถงต่อพระองค์เถิด จงละหมาดห้าเวลาเถิด จงถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเถิด และจงปฏิบัติตามผู้นำของพวกเขาเถิด แน่แน่นอนพวกเขาจะได้ขึ้นสวรรค์ของพระองค์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า ฉันของสิ่งเสียเรื่องเพื่อนบ้าน ท่านได้พูดยาวมากจนพวกเขาคิดว่าเพื่อนบ้านสามารถทิ้งมรดกแก่เพื่อนบ้าน หลังจากนั้นท่านก็ได้กล่าวต่ออีกว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ทรงให้สิทธิแก่คนหนึ่งตามสิทธิที่ควรได้รับ ดังนั้นจะไม่มีสิ่งเสีย (เรื่องมรดก) แก่

ทายาทที่มีสิทธิได้มรดก ทารกนั้นย่อมมาจากสามีและภรรยา
 ที่ร่วมเพศ และพวกเขาจะถูกคิดบัญชีจากพระองค์อัลลอฮ์
 ใครก็ตามที่อ้างคนหนึ่งเป็นบิดา หรือยอมรับคนหนึ่งเป็นนาย
 เขาย่อมได้รับการสาปแช่งจากพระองค์อัลลอฮ์อย่างต่อเนื่อง
 จนถึงวันกิยามะฮ์ ไม่อนุญาตให้ภรรยาใช้จ่ายในบ้านเรือน
 ยกเว้นหลังจากได้รับอนุญาตจากสามีของนาง มีคนถามว่า โอ้
 เราะฮ์มุลลอฮ์ กระทั่งเรื่องอาหารการกินกระนั้นหรือ? ท่านได้
 ตอบว่า นั่นเป็นทรัพย์สินของเราที่ประเสริฐที่สุด หลังจากนั้น
 ท่านได้กล่าวต่ออีกว่า ของที่ให้ยืมนั้นต้องคืนแก่เจ้าของ ของที่
 ถูกใช้ประโยชน์ต้องคืนให้แก่เจ้าของมัน หนี้จำเป็นต้องชำระ
 และผู้นำต้องรับผิดชอบทุกประการ จากนั้นท่านก็ได้กล่าวจาก
 บรรดาผู้รายงานฮะดีษกล่าวว่า นี่เป็นฮัจญ์อ้อลา
 (บันทึกโดย al-Bukhariy, 2005 : 121,1652,1654,2005,
 1650,1652,1655,1679,2892,4143,6475,6669)
 (บันทึกโดย Muslim, 2005 : 1306,1679,2892)
 (บันทึกโดย Abu Dawud, 2005 : 1954,1956)
 (บันทึกโดย al-Tirmidhiy, 2005: 616,1163,1706,3087)
 (บันทึกโดย Ibn Majah, 2005 : 231,1851,2669)

4. คุฏบะฮ์ละหมาดอิสติสกออ์ที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอ เล่าโดยท่านหญิงอาอิชะฮ์

عَنْ عَائِشَةَ ۖ قَالَتْ شَكَى النَّاسُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فُحُوطَ
 الْمَطَرِ فَأَمَرَ بِمِنْبَرٍ فَوَضِعَ لَهُ فِي الْمُصَلَّى وَوَعَدَ النَّاسَ يَوْمًا يُخْرَجُونَ فِيهِ
 قَالَتْ عَائِشَةُ فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَقَعَدَ
 عَلَى الْمِنْبَرِ فَكَبَّرَ ﷻ وَبِحَمْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ثُمَّ قَالَ ((إِنَّكُمْ شَكَّوْكُمْ
 جَذَبَ دِيَارَكُمْ وَاسْتِخَارَ الْمَطَرِ عَنْ إِبَانِ زَمَانِهِ عَنْكُمْ وَقَدْ أَمَرَكُمُ اللَّهُ
 عَزَّ وَجَلَّ أَنْ تَدْعُوهُ وَوَعَدَكُمْ أَنْ يَسْتَجِيبَ لَكُمْ)) . ثُمَّ قَالَ (الْحَمْدُ
 لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَفْعَلُ
 مَا يُرِيدُ اللَّهُمَّ أَنْتَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْعَيْتُ وَنَحْنُ الْفُقَرَاءُ أَنْزِلْ عَلَيْنَا
 الْعَيْتَ وَاجْعَلْ مَا أَنْزَلْتَ لَنَا قُوَّةً وَبَلَاءً إِلَى حِينٍ)) ثُمَّ رَفَعَ يَدَيْهِ فَلَمْ
 يَزَلْ فِي الرَّفْعِ حَتَّى بَدَأَ بِيَاضِ إِبْطَيْهِ ثُمَّ حَوَّلَ عَلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ وَقَلَّبَ
 لَوْ حَوَّلَ رِجْلَيْهِ وَهُوَ رَافِعٌ يَدَيْهِ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ وَنَزَلَ فَصَلَّى
 رَكَعَتَيْنِ فَأَنْشَأَ اللَّهُ سَحَابَةً فَرَعَدَتْ وَبَرَقَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ بِإِذْنِ اللَّهِ فَلَمْ

يَأْتِ مَسْجِدَهُ حَتَّى سَأَلَتِ السُّيُورُ فَلَمَّا رَأَى سُرْعَتَهُمْ إِلَى الْكِنِّ
ضَحِكَ ﷺ حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِدُهُ فَقَالَ ((أَشْهَدُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ قَدِيرٌ وَأَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ))

(أخرجه أبو داود ، 2005 : 1173)

ความว่า เล่าจากท่านหญิงอาอิชะฮฺ رضي الله عنها ว่าคนทั่วไปได้ฟ้องต่อท่าน
เราะฮ์สุลุลลอฮ์ ﷺ ถึงการขาดน้ำฝน ท่านก็เลยสั่งให้บรรดาเศาะ
ฮาบะฮ์เอามินับร์ให้ไปวางที่สนามมูค็อลลา และท่านได้นัดหมาย
กับคนทั่วไปให้ออกไปยังสนาม อาอิชะฮ์เล่าว่า ท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์
ได้ออกไปยังสนามขณะที่แสงอาทิตย์เริ่มแผ่ร้อน หลังจากนั้นท่าน
ก็ได้ขึ้นไปนั่งบนมินับร์ ท่านก็กล่าวตักบิร်และสรรเสริญพระองค์
อัลลอฮ์ ﷻ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า แท้จริงเจ้าทั้งหลายได้
พูดถึงบ้านเรือนที่แห้งแล้งและขาดน้ำฝนในช่วงเวลานาน ทั้ง ๆ ที่
พระองค์อัลลอฮ์ ได้บัญญัติให้พวกเจ้าขอคูอาและได้สัญญาว่าจะ
ตอบรับคูอาพวกเจ้า หลังจากนั้นท่านก็ได้อ่าน มวลการสรรเสริญ
เป็นสิทธิ์ของอัลลอฮ์ ผู้ทรงอภิบาลโลกทั้งหลาย ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความ
เมตตา ผู้ทรงยิ่งใหญ่ในความกรุณา ผู้ทรงสิทธิอำนาจในวันตอบแทน
ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ผู้ทรงกระทำในสิ่งที่ปรารถนา
โอ้อัลลอฮ์ พระองค์เป็นอัลลอฮ์ที่ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจาก
พระองค์ พระองค์ผู้ร่ำรวยแต่พวกเรายากไร้ จงให้ฝนตกแก่เราเถิด
และจงให้น้ำฝนที่พระองค์ทรงให้ตกนั้นเป็นพลังและเสบียงแก่เรา
ในช่วงเวลาหนึ่ง หลังจากนั้นท่านก็ยกมือทั้งสองจนเห็นรักแร้ ท่าน
ก็ได้หันหลังผู้คน หรือได้หันผ้าบนไหล่ขณะยกมือขอคูอา
หลังจากนั้นท่านได้หันหน้าไปยังผู้คนและได้ลงจากมินับร์ ท่านก็ได้
ละหมาดสองร็อกออัต หลังจากนั้นไม่นานพระองค์อัลลอฮ์ก็ได้ให้
เมฆปกคลุมพร้อมได้ยินเสียงฟ้าร้อง ฝนก็ตกด้วยความปรารถนา
ของอัลลอฮ์ ท่านยังไม่ทันเดินถึงมัสญิดปรากฏว่าเกิดน้ำท่วม เมื่อ
ท่านเห็นความดีใจของคนทั้งหลายจากน้ำฝนที่ตกหนักท่านก็
หัวเราะจนเห็นฟันกราม ท่านก็ได้กล่าวว่า ฉันขอปฏิญาณว่าพระ
องค์อัลลอฮ์ผู้ทรงเกรียงไกรต่อทุกสรรพสิ่ง และฉันเป็นบ่าวของศา
สนทูตของพระองค์

(บันทึกโดย Abu Dawud, 2005 : 1173)

5. คุฏบะฮ์แรกที่ท่านนบี ﷺ นำเสนอหลังจากได้ไปถึงที่นครมะดีนะฮ์

เล่าจากอบู สะละมะฮ์ เป็น อัศอรุรอฮฺมาน ﷺ เมื่อท่านท่านนบี ﷺ ได้ยืนต่อหน้าบรรดาเศาะฮาบะฮ์ ﷺ ท่านได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์และกล่าวอรัมภทว่าด้วยการคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า โอ้มนุษย์ทั้งหลาย จงเตรียมตัว เจ้าย่อมทราบดีว่าพระองค์อัลลอฮ์ได้กำหนดให้ทุกคนเสียชีวิต ทุกคนจะละทิ้งการงาน ปศุสัตว์ของเขาโดยไม่มีใครดูแลอีกต่อไป พระเจ้าก็จะพูดกับเขาโดยไม่มีล่ามและไม่มีมันปีดระหว่างเขา พระองค์จะถามว่า ศาสนทูตของข้าได้มาถึงและได้เผยแผ่ศาสนาแก่เจ้าแล้วหรือยัง ข้าได้ให้ทรัพย์สินและได้ให้ความสะดวกแก่เจ้าบนโลกนี้ เจ้าได้เตรียมอะไรบ้างเพื่อเป็นเสบียงแก่ตนเองในอาคิเราะฮ์ ทุกคนจะหันมองทางขวาและซ้าย เขาไม่เห็นสิ่งใดทั้งสิ้น หลังจากนั้นเขามองไปข้างหน้า เขาจะเห็นนรกญะฮันน์มอยู่ต่อหน้า ดังนั้นใครก็ตามที่สามารถป้องกันซึ่งตัวของเขาจากไฟนรกแม้เท่าเมล็ดอินทผลัม เขาก็จงทำเถิด หากไม่สามารถทำได้ก็จงพูดแต่สิ่งที่ดี เพราะคำพูดที่ดีนั้นจะถูกตอบแทนด้วยผลบุญ 10 เท่าจนถึง 700 เท่า ขอความสันติจงมีแด่ทุกท่าน

หลังจากนั้นท่านนบี ﷺ ได้คุฏบะฮ์ที่สองโดยกล่าวว่า แท้จริงมวลแห่งการสรรเสริญ ย่อมมีแต่พระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ฉันทสรรเสริญและขอวิงวอนจากพระองค์ เราขอห่างไกลกับพระองค์จากความชั่วที่มาจากกิเลสและพฤติกรรมของเรา ผู้ใดที่พระองค์ทรงชี้นำ ไม่มีคนใดที่จะทำให้เขาหลงผิดได้ และผู้ใดที่พระองค์ทรงให้เขาหลงผิด ไม่มีคนใดที่จะทำให้เขาได้รับทางนำได้ ฉันทขอสาบานว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ ผู้เป็นเอกะที่ไม่มีภาคีใดๆ กับพระองค์ แท้จริงคำพูดที่ดีเยี่ยมคือคัมภีร์ของพระองค์อัลลอฮ์ผู้ยิ่งใหญ่ ชัยชนะย่อมเป็นของคนที่พระองค์ทรงให้อัลกุรอานอยู่ในหัวใจของเขา และทรงให้เขาอยู่ในศาสนาอิสลามหลังจากเคยอยู่ในสภาพปฏิเสธศรัทธามาก่อน และทรงให้เขาเลือกอัลกุรอานอยู่เหนือคำพูดของมนุษย์ทั่วไป เพราะอัลกุรอานนั้นเป็นคำพูดที่ยอดเยี่ยม จงรักสิ่งที่พระองค์อัลลอฮ์ทรงรัก จงรักพระองค์อัลลอฮ์ด้วยความรักที่มาจากหัวใจของพวกเจ้าเถิด จงอย่าได้รู้สึกเบื่อหน่ายกับพระดำรัสของอัลลอฮ์และกับการรำลึกถึงพระองค์ อย่าแข่งกร้าวกับอัลกุรอาน เพราะทุกสิ่งทีพระองค์ได้สร้างขึ้นนั้น พระองค์ทรงคัดเลือก พระองค์ทรงตั้งชื่อจากการคัดเลือกในการปฏิบัติภารกิจงานจากบรรดาบ่าว

ทั้งหลาย ทรงเลือกสิ่งที่เป็นฮะลาลแก่มนุษย์ และทรงห้ามสิ่งที่เป็นฮะรอมทั้งปวง ดังนั้นจึงประกอบอโถงต่อพระองค์อัลลอฮ์ อย่าได้ตั้งภาคีกับสิ่งอื่นใด จงอย่าเกรงอย่างแท้จริง จงเชื่อมั่นกับพระองค์อัลลอฮ์ พระองค์ก็จะทรงให้ทุกคำพูดของเจ้าเป็นสิ่งที่ดีมีรัศมี จงรักใคร่ระหว่างพวกเจ้าเพื่ออัลลอฮ์ พระองค์ทรงโกรธเกรี้ยวคนที่ละเมิดสัญญา ขอความสันติจงมีแต่ท่าน

(Ibn Hisham, 1990 : 2/142-143)

6. คุณบะฮฺขอฝนด้วยการยกมือทั้งสองบนมินบَّرในวันศุกร์โดยไม่มีการละหมาดอิสติสกออ

عن أنس بن مالك رضي الله عنه يذكر أن رجلاً دخل يوم الجمعة من باب كان وجاه المنبر ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يخطب فاستقبل رسول الله صلى الله عليه وسلم قائماً فقال يا رسول الله ، هلكت المواشي وانقطعت السبل ، فادع الله يغيثنا . قال فرفع رسول الله صلى الله عليه وسلم يديه فقال ((اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا)) قال أنس ولا والله ما نرى في السماء من سحب ولا فرعة ولا شئاً ، وما بيننا وبين سلع من بيت ولا دارٍ . قال فطلعت من ورائه سحابة مثل الترس . فلما توسطت السماء انتشرت ثم أمطرت . قال والله ما رأينا الشمس سباً . ثم دخل رجل من ذلك الباب في الجمعة المقبلة ، ورسول الله صلى الله عليه وسلم قائم يخطب . فاستقبله قائماً فقال يا رسول الله . هلكت الأموال ولانقطعت السبل . فادع الله بمسكها . قال فرفع رسول الله صلى الله عليه وسلم يديه ثم قال ((اللهم حوائنا ولا علينا ، اللهم على الآكام والجبال والآجام والطراب . ولاؤدية ومنايت الشجر)) . قال فانقطعت وخرجنا تمشى في الشمس .

(أخرجه البخاري ، 2005 : 1013)

ความว่า เล่าจากอนัส เบน มาลิก رضي الله عنه ว่า มีผู้ชายคนหนึ่งได้เข้ามายังมีสติในวันศุกร์ตรงประตูที่อยู่ตรงกับมินบَّرในขณะที่ท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم กำลังยืนคุฏบะฮ์ เขาคนนั้นได้เดินตรงไปยังท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ พร้อมกับกล่าวว่า โอ้เราะฮ์สุลุลลอฮ์ ปศุสัตว์ได้ตายหมดแล้ว น้ำแห้งสนิท จงขอจากอัลลอฮ์ให้ฝนตกเถิด หลังจากนั้นท่านเราะฮ์สุลุลลอฮ์ صلى الله عليه وسلم ก็ได้ยกมือทั้งสองพร้อมกับขออาอวว่า

((اللَّهُمَّ اسْقِنَا ، اللَّهُمَّ اسْقِنَا ، اللَّهُمَّ اسْقِنَا)) โอ้อัลลอฮฺจงให้ฝนตกแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮฺจงให้ฝนตกแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮฺจงให้ฝนตกแก่เราเถิด อนัสได้เล่าอีกว่า ฉันขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮฺ ขณะนั้นเราไม่เห็นท้องฟ้ามีเมฆและมีลมใด ๆ ไม่เห็นสิ่งใดปรากฏที่บ้านเรือน แต่เมื่อเวลาได้ผ่านไปไม่นานนัก มีก้อนเมฆเหมือนนกเขาได้ครอบคลุมท้องฟ้า หลังจากไม่นานฝนก็ตกหนัก ฉันขอสาบานด้วยพระนามของอัลลอฮฺ เราไม่เห็นดวงอาทิตย์ตลอดทั้งกลางวัน เมื่อถึงวันศุกร์สัปดาห์ถัดไป ผู้ชายคนเดิมได้เข้ามายังมีสติตรงประตูที่อยู่ตรงกับมินบ์รในขณะที่ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ กำลังยืนคุฏบะฮฺ เขาคนนั้นได้เดินตรงไปยังท่านเราะสูลุลลอฮฺ พร้อมกับกล่าวว่า โอ้เราะสูลุลลอฮฺ ทรัพย์สินได้เสียหายแล้วถนนหนทางถูกตัดขาดไปเกือบหมด จงขอจากอัลลอฮฺให้ฝนหยุดตกเถิด อนัสเล่าว่า ท่านเราะสูลุลลอฮฺ ﷺ ก็ได้ยกมือทั้งสองพร้อมกับขออ้อวว่า

((اللَّهُمَّ حَوِّأَيْنَا وَلَا غَيْرِنَا ، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْجِبَالِ وَالْأَجَامِ))

โอ้อัลลอฮฺจงให้น้ำฝนเป็นคุณแก่เรา อย่าให้เป็นโทษแก่เราเถิด โอ้อัลลอฮฺขอให้น้ำฝนเปลี่ยนทิศทางไปยังที่ลุ่มและภูเขา ไปยังแม่น้ำ ลำธาร และไปยังที่เพาะปลูกเถิด อนัสได้เล่าว่า หลังจากนั้นไม่นานฝนก็หยุดตกและเราก็ได้ออกเดินในสภาพดวงอาทิตย์แผ่แสงแดด

(บันทึกโดย al-Bukhāriy,2005 : 1013)

7. คุฏบะฮฺโดยเคาะลีฟะฮฺอับบ์ อัสคิตติก ﷺ เนื่องในวันรับตำแหน่งเป็นเคาะลีฟะฮฺ

" أَمَا بَعْدُ ، أَيُّهَا النَّاسُ فَإِنِّي قَدْ وُلِّيتُ عَلَيْكُمْ وَلَسْتُ بِمُخَيَّرِكُمْ ، فَإِنِ أَحْسَنْتُمْ فَأَعِينُونِي ، وَإِنِ أَسَأْتُ فَقَوْمُونِي ، الصِّدْقُ أَمَانَةٌ وَالْكَذِبُ بَحْيَانَةٌ ، وَالضَّعِيفُ مِنْكُمْ قَوِيٌّ عِنْدِي حَتَّى أُرِيحَ عَلَيْهِ إِذَا شَاءَ اللَّهُ ، وَالْقَوِيُّ فِيكُمْ ضَعِيفٌ حَتَّى آخُذَ مِنْهُ الْحَقُّ إِذَا شَاءَ اللَّهُ ﷻ ، لَا يَدْعُ قَوْمُ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﷻ إِلَّا ضَرَبَهُمُ بِالذَّلِّ وَلَا يُشِينُ قَوْمٌ قَطُّ الْفَاجِسَةَ إِلَّا عَمَّهُمُ اللَّهُ بِالْبَلَاءِ ، أَطِيعُونِي مَا أَعْطَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ ، فَإِذَا عَصَيْتُمْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَلَا طَاعَةَ لِي عَلَيْكُمْ ، فَوُؤْمُوا إِلَى صَلَاتِكُمْ يَرْحَمُكُمُ اللَّهُ "

(الحكمي ، 1995 : 1134-1135)

ความว่า หลังจากกล่าวการสรรเสริญและอำนวยพรแต่ท่านนบี ﷺ ท่านได้กล่าวว่า "โอ้มนุษย์ทั้งหลาย ฉันได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้นำในหมู่พวกท่าน ฉันไม่ได้เป็นคนประเสริฐที่สุด หากฉันดีพวกเจ้าก็จงสนับสนุนฉัน หากฉันไม่ดีก็จงตักเตือนฉัน ความสัจจะนั้นเป็นความซื่อสัตย์ ความเท็จเป็นทุจริต ผู้ที่อ่อนแอในหมู่พวกท่านเป็นคนที่เข้มแข็งในสายตาของฉันจนกว่าฉันจะปลดปล่อยความทุกข์ของเขา ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ แต่ผู้ที่เข้มแข็งในหมู่พวกท่านเป็นคนที่อ่อนแอจนกว่าฉันจะดำเนินการด้วยความยุติธรรม ด้วยความประสงค์ของอัลลอฮ์ ﷻ เมื่อใดที่ชนกลุ่มหนึ่งละทิ้งการปฏิญาณในหนทางของอัลลอฮ์ ﷻ พระองค์ก็จะทรงลงโทษด้วยความต่ำต้อย และเมื่อใดที่ชนกลุ่มหนึ่งแพร่การกระทำความชั่ว พระองค์ก็จะส่งให้ภัยพิบัติเกิดขึ้นอย่างแพร่หลาย พวกท่านจงเชื่อฟังฉันตราบใดที่ฉันเชื่อฟังพระองค์อัลลอฮ์และเราะสุล แต่หากฉันเนรคุณต่อพระองค์และเราะสุลพวกเจ้าอย่าได้เชื่อฟังฉัน จงดำรงการละหมาดเถิด หวังว่าพระองค์อัลลอฮ์ ทรงเมตตาพวกท่าน"

(al-Hamki,1995 : 1134-1135)

8. คุณบะฮฺเคาะลีฟะฮฺอาลี เป็น อภิภูอลิบ ﷺ หลังจากได้รับการแต่งตั้งเป็นเคาะลีฟะฮฺ ท่านได้สรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และสดุดีพระองค์ หลังจากนั้นท่านได้กล่าวว่า

((إن الله عز وجل أنزل كتابا هاديا بين فيه الخير والشر، فخذوا بالخير ودعوا الشر. الفرائض أدوها إلى الله سبحانه يؤدكم إلى الجنة. إن الله حرم حرما غير مجهولة، وفضل حرمة المسلم على الحرم كلها، وشد بالإخلاص والتوحيد المسلمين، والمسلم من سلم الناس من لسانه ويده إلا بالحق. لا يجل أذى المسلم إلا بما يجب، بادروا أمر العامة، وخالصة أحدكم الموت، فإن الناس أمامكم، وإن ما من خلفكم الساعة تحذوكم. تخففوا تلحقوا، فإنما ينتظر الناس أحرارهم. اتقوا الله في عبادته وبلادكم. أنتم مسئولون حتى عن البقاع والبهائم. أطيعوا الله عز وجل ولا

تعصومه، وإذًا رأيتم الخير فخذوا به، وإذًا رأيتم الشر فدعوه
 {وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ}

(الكاندهلوي ، 1996 : 253/4)

ความว่า แท้จริงพระองค์อัลลอฮ์ ได้ประทานคัมภีร์ให้เป็นทาง
 นำ ในคัมภีร์นั้นพระองค์ได้ชี้แจงความดีและความชั่ว จงเอา
 ความดีละทิ้งความชั่ว ประการที่เป็นฟิรฎ์ก็จงปฏิบัติให้ครบ
 เพื่อพระองค์อัลลอฮ์ ย่อมนำพาพวกท่านสู่สวนสวรรค์
 พระองค์อัลลอฮ์ ได้ห้ามสิ่งที่ต้องห้ามไม่ใช่ด้วยความโง่เขลา
 พระองค์ได้ให้เกียรติแก่มุสลิมให้อยู่เหนือสิ่งที่ต้องห้าม
 ทั้งหมด และเอาจริงกับเรื่องความบริสุทธิ์ใจและความเป็น
 หนึ่งเดียว มุสลิมนั้นคือผู้ที่คนอื่นปลอดภัยจากลิ้นและมือของ
 เขา ยกเว้นด้วยการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่อนุญาตให้กระทำความ
 เดือดร้อนต่อมุสลิมยกเว้นด้วยเหตุผลอันจำเป็นที่ต้องกระทำ
 ได้ จงรีบบริการแก่ผู้คนทั่วไป โดยเฉพาะเรื่องความตาย
 มุขย์อยู่ข้างหน้าพวกท่าน แต่ที่อยู่ข้างหลังคือวันกิยามะฮ์ที่
 พวกท่านต้องพบเห็น แท้จริงสิ่งที่มุขย์กำลังรอคอยคืออาคิ
 เราะฮ์ของพวกเขา จงยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ในเรื่องที่
 เกี่ยวข้องกับมุขย์และแผ่นดิน พวกท่านจะถูกสอบถาม
 แม้กระทั่งเรื่องดินและเรื่องสัตว์ จงเชื่อฟังพระองค์อัลลอฮ์
 อย่าทรยศเป็นเด็ดขาด เมื่อพวกท่านเห็นความดีก็จงรับเกิด
 เมื่อเห็นความชั่วมิฉะนั้นจงละทิ้งเกิด จงรำลึกเสมอว่าพวกท่านเป็น
 คนจำนวนน้อยที่ถูกกดขี่บนผืนแผ่นดิน

(al-Kandahlawi, 1996 : 4/253)

ภาคผนวก (ง)

คุณบะฮฺของท่านนบี ﷺ ที่ปรากฏในตำราอัลอะดีษ

ที่ถูกบันทึกไว้ใน อัลลughub อัลสลิตตะฮฺ **سُنَنِ الكُتُبِ** บันทึกโดยผู้บันทึกอะดีษ 6 ท่าน

ดังหมายเลขต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy ในหนังสือ เศาะฮี้ฮฺ อัลบุคอรียฺ **صَحِيحُ البُخَارِيِّ** ดังหมายเลขต่อไปนี้

466,473,747,863,882,919,920,928,930,931,932,933,934,951,957,959,961,975,977,978,
984,985,1013,1014,1015,1021,1033,1170,1738, 1739,1740,1841,2095,2798, 3063,
3110,3299,3582,3583,3585,3654,3729,3772, 4108,4621, 4625,4740,4895,4942,5081,
5091,5249, 5560,5571,5572, 5573,5583, 5833, 6093, 6342, 6447, 6525,6526,6665,
6674, 6704, 6953,7078, 7109, 7312,7325, 7370 และ 7400

2. บันทึกโดย Muslim ในหนังสือ เศาะฮี้ฮฺ มุสลิม **صَحِيحُ مُسْلِمٍ** ดังหมายเลขต่อไปนี้

870,873,875,876,945,1020,1361,1364,1504,1694,1707,1961,1965,1971,1997, 2071,
2383,2450,2529, 2675,2747, 2867 และ 2968

3. บันทึกโดย Abu Dawud ในหนังสือ สุนัน อบิดาอูด **سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ** ดังหมายเลขต่อไปนี้

169,322,340,479,620,1092,1093,1094,1099,1100,1110,1111,1112,1115,1116,
1118,1141,1142,1146,1165, 1620, 1622,1698, 1841,1913, 1916,1917, 1947,
1951,1952, 1953, 1954, 1956,2069,2338, 2346, 3300, 3148, 3631,4073,4418, 4422,
4547,4588,4659, 4822 และ 4981

4. บันทึกโดย al-Tirmiziy ในหนังสือ สุนัน อัตติรมิซียฺ **سُنَنِ التِّرْمِذِيِّ** ดังหมายเลขต่อไปนี้

494,505,506,508,509,510,511,512,515,531,558,616,641, 1084, 1087,1134, 1260,1441,
1490,1520, 1706,1721, 2121, 2224,2613,2667, 2781, 3270, 3311,3627, 3659 และ
3786

5. บันทึกโดย al-Nasaey ในหนังสือ สุนัน อันนะสาอียฺ **سُنَنِ النَّسَائِيِّ** (สุนัน อัศศุฆรอ) ดังหมายเลขต่อไปนี้

604,655, 829,1396, 1401,1402,1405, 1408,1409,1413, 1415,1417,1418,1501,
1506,1508, 1515, 1517,1518, 1521,1528,1563,1569, 1572, 1573,1574,1577, 1579,
1580,1583, 1584,1585,1586,1895,2014, 2081, 2116, 2515, 2532, 2536,2554,2619,
2671, 2844,2993, 3007, 3008,3060, 3106,3155,3221,3234,3341,3641, 3642, 3686,
3687, 3792,3794, 3984,4020,4834,5304,5377, 5512 และ 5605

6. บันทึกโดย 'Ibn Majah ในหนังสือ สุนัน อิบน์ มาญะฮฺ *سُنُنُ ابْنِ مَاجَةَ* ดังหมายเลขต่อไปนี้
45,233,1014,1096, 1103, 1104,1105,1106, 1107, 1108, 1110,1112,1113, 1114, 1115,
1273, 1134, 1266, 1284,1285,1286,1414,1415, 1580,1720,1963,1983,2766,
2931,3109,3584,3600,3912 และ 4227

Prince of Songkla University
Pattani Campus

--	--	--	--

ภาคผนวก (จ)

ตัวอย่าง

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้ฟังคุณบะฮะฮ)

เรื่อง

ศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคณาจารย์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ใช้เฉพาะสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ฟังคุณบะฮะฮเท่านั้น
2. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคณาจารย์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงใคร่ขอความกรุณาจากท่านได้โปรดตอบแบบสอบถามตามสภาพความเป็นจริง
3. กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อและทุกตอน
4. ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทุกอย่างเป็นความลับและจะใช้เพื่อการวิจัยนี้เท่านั้น
5. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 4 ตอน ดังต่อไปนี้
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ที่ได้รับจากการฟังคุณบะฮะฮ
 - ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณธรรมที่ได้รับจากการฟังคุณบะฮะฮ
 - ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะของสัปปุรุสเรื่องศักยภาพของคณาจารย์เพื่อพัฒนาสังคม

ผู้วิจัย

นายมุหะมัด คอยา

รหัสนักศึกษา 5520430007

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ในช่อง และกรอกคำตอบในช่องว่างที่ตรงกับความเป็นจริง
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ฟังคุฏบะฮ์

1.อายุ

☐ ₁ 21-25 ปี	☐ ₂ 26-30 ปี
☐ ₃ 31-35 ปี	☐ ₄ 36-40 ปี
☐ ₅ 41-45 ปี	☐ ₆ 46-50 ปี
☐ ₇ 51 ปีขึ้นไป	

2.ระดับการศึกษาด้านศาสนา

☐ ₁ อิบติดาอีย้	☐ ₂ มุตะวัสสิฎุ
☐ ₃ ษะนะวีย้	☐ ₄ อนุปริญญา
☐ ₅ ปริญญาตรี	☐ ₆ สูงกว่าปริญญาตรี

3. ระดับการศึกษาด้านสามัญ

☐ ₁ ประถมศึกษา	☐ ₂ มัธยมศึกษาตอนต้น
☐ ₃ มัธยมศึกษาตอนปลาย	☐ ₄ อนุปริญญา
☐ ₅ ปริญญาตรี	☐ ₆ ปริญญาโท
☐ ₆ สูงกว่าปริญญาตรี	

4. อาชีพ

☐ ₁ นักศึกษา	☐ ₂ เกษตรกร
☐ ₃ รับจ้าง	☐ ₄ ค้าขาย
☐ ₅ ข้าราชการ	☐ ₆ พนักงานรัฐวิสาหกิจ
☐ ₇ ประกอบอาชีพส่วนตัว	
☐ ₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....	

5. ทักษะด้านภาษาในการสื่อสาร

ภาษามลายู	☐ ₁ พูด	☐ ₂ ฟัง	☐ ₃ เขียน	☐ ₄ อ่าน
ภาษาไทย	☐ ₁ พูด	☐ ₂ ฟัง	☐ ₃ เขียน	☐ ₄ อ่าน

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารจัดการของมัสญิดในการจัดผู้นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์

1. ใครเป็นเคาะฎิบที่มีมัสญิดในชุมชนของท่าน?

- ₁ อิหม่าม ₂ เคาะฎิบ
₃ บิหลั่น ₄ สลับกันระหว่างอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น
₅ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

2. วิธีการนำเสนอคุฏบะฮ์แบบใดที่ท่านเห็นเป็นประจำ?

- ₁ อ่านจากหนังสือคุฏบะฮ์ ₂ พูด-บรรยายตามความถนัด
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. เนื้อหาคุฏบะฮ์ประเภทใดที่เคาะฎิบมักเน้นแก่ผู้ฟัง? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ₁ การประกอบอิบาเดฮ์ ₂ การรำลึกถึงวันอาคิเราะฮ์
₃ การยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ ₄ ชีวิตประจำวันและประวัติศาสตร์อิสลาม
₅ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. ภาษาใดที่ถูกใช้ในการนำเสนอคุฏบะฮ์เป็นประจำ?

- ₁ ภาษามลายูกลาง ₂ ภาษามลายูถิ่น
₃ ภาษาไทยกลาง ₄ ภาษาไทยถิ่น
₅ ภาษามลายูในคุฏบะฮ์ที่ 1 ภาษาไทยในคุฏบะฮ์ที่ 2
₆ ภาษาไทยในคุฏบะฮ์ที่ 1 ภาษามลายูในคุฏบะฮ์ที่ 2
₇ ผสมระหว่างภาษาไทยและมลายูทั้งในสองคุฏบะฮ์
₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. ท่านสามารถเข้าใจเนื้อหาที่เคาะฎิบนำเสนอคุฏบะฮ์ได้หรือไม่?

- ₁ เข้าใจ ₂ ไม่เข้าใจ
₃ เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

6. ช่วงเวลาการนำเสนอคุฏบะฮ์ที่เหมาะสม ควรเป็นกี่นาที?

- ₁ 10-15 นาที ₂ 15-20 นาที
₃ 20-25 นาที ₄ 25-30 นาที
₅ อื่น ๆ (กรุณาระบุ)..... นาที

7. ที่มัสญิดแห่งนี้มีการคุฏบะฮ์สั้นหรือยาว?

- ₁ คุฏบะฮ์สั้น ₂ คุฏบะฮ์ยาว
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

8. คุฏบะฮ์ควรแบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไร?

- ₁ คุฏบะฮ์แรกสั้นกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง ₂ คุฏบะฮ์แรกยาวกว่าคุฏบะฮ์ที่สอง
₃ ทั้งสองคุฏบะฮ์ใช้เวลาเท่ากัน ₄ คุฏบะฮ์ที่สองยาวกว่าคุฏบะฮ์แรก
₅ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

9. เนื้อหาคุณบะฮฺเป็นความรู้ใหม่สำหรับท่านหรือไม่?

- ₁ เป็นความรู้ใหม่ ₂ ไม่ได้เป็นความรู้ใหม่
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

10. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮฺเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟังมากที่สุด?

- ₁ ความรู้เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ
₂ ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอิบาเดฮฺ (ฟิกฮ)
₃ ความรู้เกี่ยวกับการขัดเกลาจิตใจ
₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับคุณธรรมที่ได้รับจากการฟังคุณบะฮฺวันศุกร์
 กรุณาทำสัญลักษณ์ ✓ ในช่องที่ท่านคิดว่าเหมาะสมที่สุด

คำถาม	ใช่	ไม่ใช่	อื่น ๆ
1. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮฺหรือไม่?			
2. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์เป็นประจำทำให้การดำรงชีวิตพัฒนาหรือไม่?			
3. การฟังคุณบะฮฺวันศุกร์ทำให้ผู้ฟังเกิดการยำเกรงต่ออัลลอฮฺหรือไม่ ?			
4. การคุณบะฮฺสัันมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?			
5. การคุณบะฮฺยาวมีผลต่อผู้ฟังด้านความเข้าใจในเนื้อหาหรือไม่?			
6. การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านความรู้หรือไม่?			
7. การฟังคุณบะฮฺสามารถให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังด้านคุณธรรมหรือไม่?			

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะของสัปบุรุษเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม

1. ท่านคิดว่าเคาะฎิบที่มีสติปัญญาในชุมชนของท่านเป็นผู้ที่เหมาะสมในการนำเสนอ
 คุณบะฮฺหรือไม่?

- ₁ เหมาะสม ₂ ไม่เหมาะสม
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

2. ท่านคิดว่าวิธีการนำเสนอคุณบะฮฺวันศุกร์ควรพัฒนาด้านใดมากที่สุด? (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ₁ เลือกเคาะฎิบที่มีทักษะและความรู้ในการนำเสนอ
₂ การเตรียมตัวด้านเนื้อหาของเคาะฎิบก่อนขึ้นคุณบะฮฺ
₃ การเน้นเสียงสูง-ต่ำในขณะนำเสนอ
₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. ท่านคิดว่าเคาะฎิบควรเน้นด้านใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับการพัฒนามากที่สุด?(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ₁ เน้นให้ผู้ฟังยำเกรงต่ออัลลอฮฺ ₂ เน้นการปฏิบัติตามอัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺ
₃ เน้นเรื่องความตายและอาคิเราะฮฺ ₄ เน้นให้ประกอบคุณงามความดีและผลตอบแทน

- ₅ เน้นให้ห่างไกลจากความชั่วและผลร้ายที่จะเกิดขึ้น
₆ เน้นเรื่องการขัดเกลาจิตใจ ₇ เน้นการศึกษาศาสนา
₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. สาเหตุใดที่ทำให้ท่านสนใจฟังคฤงษะที่มีสติดีแห่งนี้?

- ₁ ชอบในเนื้อหาที่เป็นปัจจุบันและทันเหตุการณ์
₂ ชอบเคาะฆ้องที่มีทักษะในการนำเสนอคฤงษะ
₃ ชอบบรรยากาศมีสติดีและสถานที่ ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. สาเหตุที่ทำให้ท่านไม่ค่อยสนใจฟังคฤงษะที่มีสติดีแห่งนี้? (ตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ₁ เนื้อหาซ้ำ ๆ เดิม ๆ ที่เคยฟังมาแล้วหลายครั้ง
₂ เคาะฆ้องไม่มีทักษะความสามารถในการนำเสนอ
₃ เคาะฆ้องอ่านจากหนังสือ กระจาย
₄ ง่วงนอนหรือหลับขณะฟังคฤงษะเป็นประจำ ₅ อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

6. หากท่านมีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นแก่เคาะฆ้องเพื่อพัฒนาการนำเสนอคฤงษะ ท่านจะเสนออะไรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด? (สามารถเลือกคำตอบต่อไปนี้)

- ₁ อยากให้เคาะฆ้องมีการเตรียมตัวก่อนคฤงษะ
₂ เคาะฆ้องควรมีความรู้ด้านศาสนาและการใช้ภาษา
₃ ขอให้นำเสนอคฤงษะด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่ชัดเจน
₄ ขอให้เสริมทักษะความสามารถในการนำเสนอด้วยการอบรม
₅ นำเสนอคฤงษะด้วยปากเปล่า อย่าอ่านจากหนังสือ
₆ ขอให้นำเสนอเรื่องใกล้ตัวและทันเหตุการณ์
₇ ขอให้ใช้ภาษาง่าย ๆ เป็นภาษาพูดไม่ใช่ภาษาทางการ
₈ ขอให้คฤงษะด้วยภาษาถิ่น อาจแทรกภาษากลางบ้างเล็กน้อย
₉ ขอให้ชัดเจนชัดคำในการอ่านอัลกุรอาน อัลฮะดีษและพูด
₁₀ เสี่ยงเคาะฆ้องควรตั้งและชัดเจนมากกว่านี้
₁₁ บุคลิกความน่าเชื่อถือของเคาะฆ้องควรรักษาไว้
₁₂ ขอให้รักษาเวลาคฤงษะให้พอเหมาะกับผู้ฟังที่ต้องทำงานต่อ
₁₃ ควรคำนึงถึงความรู้ที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังคฤงษะ
₁₄ คุณธรรมที่จะเกิดขึ้นจากการฟังคฤงษะ
₁₅ ขอให้เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้นำเสนอคฤงษะบ้าง ₁₆ อื่น ๆ

ขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือตอบแบบสอบถาม

ภาคผนวก (ฉ)

ตัวอย่าง

แบบสอบถามวิทยานิพนธ์ (สำหรับผู้นำเสนอคุณบะฮ)

เรื่อง

ศักยภาพของคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮวันศุกร์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามนี้ใช้สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้รู้หรือนักวิชาการด้านศาสนาเท่านั้น
2. แบบสอบถามนี้จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ศักยภาพของคุณบะฮวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้
3. กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อและทุกตอน
4. ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลทุกอย่างเป็นความลับและจะใช้เพื่อการวิจัยนี้เท่านั้น
5. แบบสอบถามนี้มีทั้งหมด 3 ตอน คือ
 - ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม
 - ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ
 - ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮวันศุกร์

ผู้วิจัย

นายมูหะมัด คอยา

รหัสนักศึกษา 5520430007

หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

กรุณาตอบแบบสอบถามให้ครบทุกข้อตามความเป็นจริง เพื่อนำผลดังกล่าวเสนอในวิทยานิพนธ์
คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ในช่อง ที่ท่านเลือกและกรอกคำตอบในช่องว่างที่
ตรงกับความเป็นจริง

☞ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. อายุ

- ₁ 21-25 ปี ₂ 26-30 ปี ₃ 31-35 ปี
₄ 36-40 ปี ₅ 41-45 ปี ₆ 46-50 ปี
₇ 51 ปีขึ้นไป

2. ระดับการศึกษาด้านศาสนา

- ₁ อิบติดาอีย์ ₂ มุตะวัชชิต ₃ ชะนะวีย
₄ อนุปริญญา ₅ ปริญญาตรี ₆ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3 ระดับการศึกษาด้านสามัญ

- ₁ ประถมศึกษา ₂ มัธยมศึกษาตอนต้น ₃ มัธยมศึกษาตอนปลาย
₄ อนุปริญญา ₅ ปริญญาตรี ₆ สูงกว่าปริญญาตรี
₇ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. อาชีพ

- ₁ ครูสอนศาสนา (อัสตาซ) ₂ วิทยากรวิชาการศาสนาประจำโรงเรียน
₃ เจ้าหน้าที่องค์กรศาสนา ₄ ข้าราชการ - รัฐวิสาหกิจ
₅ ชาวสวน-ชาวไร่- ชวนา ₆ ประกอบอาชีพอิสระ
₇ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. ความสามารถด้านภาษาในการสื่อสาร

- ภาษามลายู ₁ พูด ₂ ฟัง ₃ เขียน ₄ อ่าน
 ภาษาไทย ₁ พูด ₂ ฟัง ₃ เขียน ₄ อ่าน

☞ ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮู

1. ใครเป็นผู้นำเสนอคุณบะฮูเป็นประจำที่มีสติดีแห่งนี้

- ₁ อีหม่าม ₂ เคาะฎีบ ₃ บิหลัน
₄ บุคคลภายนอกที่ได้รับเชิญ ₅ สลับกันคุณบะฮูด้วยการจัดเวรทั้งคนในและคนนอก
₆ อื่น ๆ

2. รูปแบบการนำเสนอคุณบะฮูวันศุกร์เป็นอย่างไร?

- ₁ อ่านจากหนังสือคุณบะฮู 12 เดือนที่เป็นเล่ม ₂ อ่านจากเนื้อหาที่ได้เขียนด้วยตนเอง
₃ บรรยายตามความถนัดโดยไม่อ่านจากหนังสือ/เอกสาร ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

3. เนื้อหาคุณบะฮูที่มีการเน้นเป็นสิ่งสำคัญเป็นเรื่องราวอะไร? (สามารถเลือกตอบได้มากกว่า 1 คำตอบ)

- ₁ การประกอบอิบาตะฮู ₂ วิธีชีวิตความเป็นอยู่ ₃ ราลิกถึงวันอาคิเราะฮู
₄ ชีวิตประวัติท่านนบีและเรื่องราวในประวัติศาสตร์
₅ วิเคราะห์เหตุการณ์ในปัจจุบัน ₆ เกี่ยวกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ
₇ คุณธรรมและจริยธรรม ₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. ภาษาใดที่ผู้นำเสนอคุณบะฮูมักใช้ในการคุณบะฮู?

- ₁ ภาษามลายูกลาง ₂ ภาษามลายูถิ่น
₃ ภาษาไทยกลาง ₄ ภาษาไทยถิ่น
₅ ภาษาไทยในคุณบะฮูที่ 1 ภาษามลายูในคุณบะฮูที่ 2
₆ ภาษามลายูในคุณบะฮูที่ 1 ภาษาไทยในคุณบะฮูที่ 2
₇ ผสมระหว่างภาษาไทย มลายู อาหรับทั้ง 2 คุณบะฮู
₈ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

5. เวลาในการนำเสนอคุณบะฮูทั้งสองรวมเป็นกี่นาที?

- ₁ 10-15 นาที ₂ 15-20 นาที ₃ 20-25 นาที
₄ 25-30 นาที ₅ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....นาที

6. แบ่งสัดส่วนเวลาอย่างไรในการนำเสนอคุณบะฮู?

- ₁ คุณบะฮูแรกยาวเท่ากับคุณบะฮูที่สอง ₂ คุณบะฮูแรกยาวกว่าคุณบะฮูที่สอง
₃ คุณบะฮูแรกสั้นกว่าคุณบะฮูที่สอง ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

7. ท่านคิดว่า การนำเสนอคุณบะฮูสั้นหรือยาวที่มีผลต่อผู้ฟัง?

- ₁ คุณบะฮูสั้นมีผลมากกว่า ₂ คุณบะฮูยาวมีผลมากกว่า
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

8. คุณบะฮูวันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ประโยชน์ได้หรือไม่?

- ₁ ได้มากที่สุด ₂ ได้พอสมควร
₃ ได้น้อย ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

9. คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถให้ผู้ฟังนำไปใช้ในการพัฒนาสังคมได้หรือไม่?

- ₁ ให้ความสนใจเป็นอย่างมาก ₂ ให้ความสนใจบ้างเป็นบางส่วน
₃ ไม่ให้ความสนใจ ₄ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

☞ ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์

1. ท่านคิดว่าคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของการเชิญชวนตะอวะฮ์หรือไม่ เพราะเหตุใด?

- ₁ เป็น (เพราะเหตุใด).....
₂ ไม่เป็น (เพราะเหตุใด).....
₃ อื่น ๆ (เพราะเหตุใด).....

2. ท่านคิดว่าคุณบะฮ์สั้น-ยาว มีผลต่อผู้ฟังหรือไม่?

- ₁ คุณบะฮ์สั้นมีผลต่อผู้ฟัง (เพราะเหตุใด).....
₂ คุณบะฮ์ยาวมีผลต่อผู้ฟัง (เพราะเหตุใด).....

3. ท่านคิดว่าเนื้อหาคุณบะฮ์วันศุกร์เป็นความรู้ใหม่แก่ผู้ฟังหรือไม่?

- ₁ เป็น (เพราะเหตุใด).....
₂ ไม่เป็น (เพราะเหตุใด).....
₃ อื่น ๆ (กรุณาระบุ).....

4. คุณบะฮ์วันศุกร์สามารถพัฒนาสังคมได้หรือไม่?

- ₁ พัฒนา เนื่องจาก.....
₂ ไม่พัฒนา เนื่องจาก.....

5. การตักวาต่ออัลลอฮ์เกิดขึ้นจากการคุณบะฮ์วันศุกร์หรือไม่?

- ₁ เกิดขึ้น เนื่องจาก.....
₂ ไม่เกิดขึ้น เนื่องจาก.....

6. คุณบะฮ์ควรพัฒนาในรูปแบบใดเพื่อให้ผู้ฟังได้รับทั้งความรู้และคุณธรรม

- ตอบตามความคิดเห็น.....

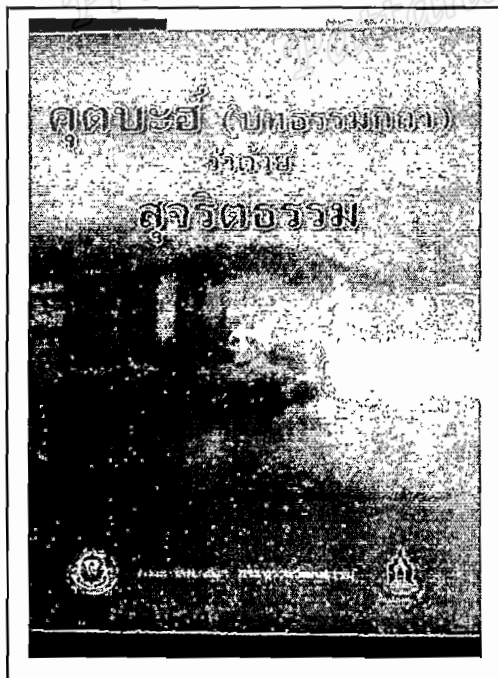
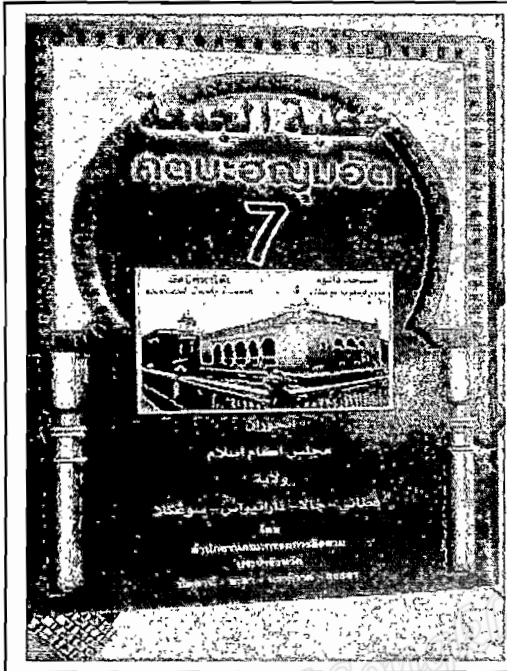
7. ความรู้ประเภทใดที่ควรบรรจุในคุณบะฮ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ฟัง?

- ₁ อะกีดะฮ์ (หลักการศรัทธา) ₂ ฟิกฮ์ (บทบัญญัติอิสลาม)
₃ ตัฟซีร์ (อรรถาธิบายอัลกุรอาน) ₄ อัลฮะดีษ (วจนะของท่านนบี ﷺ)
₅ อัสนันนะฮ์ (ชีวประวัติของท่านนบี ﷺ)
₆ ตะเสาวุฟ (การขัดเกลาจิตใจ) ₇ อื่น ๆ.....

☞ ขอขอบคุณทุกท่านที่ให้ความร่วมมือ ขอให้อัลลอฮ์ทรงตอบแทนสิ่งที่ดีงามแก่ท่าน

ภาคผนวก (ข)

ปกหนังสือคุฏบะฮฺ ภาษาไทยและภาษามลายูอักษรยาวี

นิพนธ์ต้นฉบับ

**ศักยภาพของคฤภะฮ์วันศุภร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคฤภะฮ์วันศุภร์
ในจังหวัดชายแดนภาคใต้**

มูหะมัด คอยา

นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาอิสลามศึกษา

E-mail : Muhamad1970@hotmail.com

ชาฟีอี อาดำ

Ph.D (สาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา)

E-mail : ardam1234@gmail.com

สาขาวิชาตะวันออกกลางศึกษา ภาควิชาอิสลามศึกษา

วิทยาลัยอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

วิทยาเขตปัตตานี

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายและบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับคฤภะฮ์ฮ์ศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคฤภะฮ์ฮ์ของเคาะฎิบและผู้ฟังคฤภะฮ์ฮ์วันศุภร์ และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย และศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคฤภะฮ์ฮ์วันศุภร์ในการพัฒนาสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณโดยอาศัยเอกสารปฐมภูมิ ทุตียภูมิ ทุตียภูมิ และเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า

1. คฤภะฮ์ฮ์คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุภร์ มีข้อบังคับ(รูกุ่น) เงื่อนไข ประเภท ความสำคัญ บทบัญญัติและพิธีกรรมต่างๆ ทั้งก่อนนำเสนอ ขณะนำเสนอ และหลังจากการนำเสนอ บทบัญญัติว่าด้วยการฟังคฤภะฮ์ฮ์ เนื้อหาคฤภะฮ์ฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์ให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ข้อแนะนำ ชัดเจนจริงจังสำนึก และข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาของสังคม และคฤภะฮ์ฮ์วันศุภร์มีศักยภาพในการพัฒนาสังคม

2. ผลการวิเคราะห์ทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคฤภะฮ์ฮ์และผู้ฟังคฤภะฮ์ฮ์วันศุภร์พบว่าคฤภะฮ์ฮ์เป็นส่วนหนึ่งของการตะอวะฮ์มวลชน มีผลต่อผู้ฟังเป็นอย่างดีหากผู้ร่วมละหมาดฟังด้วยความตั้งใจและเคาะฎิบนำเสนอด้วยทักษะและวิธีการที่สามารถให้ผู้ฟังเข้าใจง่ายโดยเน้นเนื้อหาการยึดมั่นกับหลักคำสอนของศาสนาที่มาจากคำภีร์อัลกุรอาน อัสนุนนะฮ์ การประกอบอิบาดะฮ์ การรำลึกถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และรำลึกถึงวันแห่งการตอบแทนในอาคิเราะฮ์

3. เนื้อหาที่ปรากฏในคฤภะฮ์ฮ์วันศุภร์เป็นความรู้และข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาวิเคราะห์และสรุปผลของเคาะฎิบ ถูกเรียบเรียงในรูปแบบความเรียง โดยเน้นการให้คำแนะนำและ

ข้อคิดเพื่อให้ผู้ฟังสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาและเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ผู้การมีคุณธรรมจริยธรรม อันนำไปสู่การการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน

4. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากเคาะฎิบผู้นำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์พบว่า คุฏบะฮ์มีเนื้อหาที่เป็นความรู้ผสมผสานการตักเตือน ข้อแนะนำแก่ผู้ร่วมละหมาด เคาะฎิบได้ใช้โอกาสอย่างคุ้มค่าในการนำเสนอสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้งเรื่องโลกดุนยาและเรื่องอาคิเราะฮ์ ใช้ภาษาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย เรียบเรียงเนื้อหาที่สละสลวย ถึงแม้จะอ่านจากเอกสารก็ตาม แต่สามารถดึงความสนใจของผู้ฟังได้โดยเฉพาะในวาระการชุมนุมละหมาดวันศุกร์ซึ่งมีสัปดาห์ละหนึ่งครั้ง

5. ผลจากการวิเคราะห์แบบสอบถามจากผู้ฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์พบว่า ผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษา อาชีพ ความเข้าใจด้านเนื้อหาและภาษา การนำเสนอ คุฏบะฮ์ควรใช้ภาษาถิ่น เนื้อหาควรเป็นเรื่องใกล้ตัวที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมในรอบสัปดาห์ เน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนา แทรกด้วยเรื่องการประกอบอิบาเดฮ์ การขัดเกลาจิตใจ เรื่องคุณธรรมและจริยธรรม หลากหลายหัวข้อและเนื้อหา นำเสนอปัญหาและแนะนำวิธีการแก้ไข ใช้เวลาระหว่าง 15-25 นาที และคุฏบะฮ์สั้นดีกว่าคุฏบะฮ์ยาว

6. ศักยภาพของคุฏบะฮ์วันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมขึ้นอยู่กับการนำเสนอของเคาะฎิบที่มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอเนื้อหาที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟัง ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 85 ตอบว่าความรู้ที่ได้จากการฟังคุฏบะฮ์เป็นความรู้ที่เคยศึกษาและทราบจากสื่อต่างๆ ที่มีในปัจจุบัน เคาะฎิบเพียงแค่เรียบเรียงประโยคเป็นเนื้อหาใหม่ ส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาเก่าที่คนส่วนใหญ่เคยฟังมาหลายครั้ง แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้หากนำมาประยุกต์ใช้ให้ถูกวิธีและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคุฏบะฮ์เป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ใดมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

**Potential of Friday Khutbah for Social Development : A Case Study of Friday
Khutbah in Southern Border Provinces of Thailand**

Muhammad Khoya

Ph.D Candidate, Graduate, Department of Islamic Studies.

E-mail : Muhamad1970@hotmail.com

Dr. Syafie Ardam

Ph.D (Middle East Studies),

Department of Islamic Studies.

Prince of Songkhla University, Pattani Campus.

E-mail : E-mail : ardam1234@gmail.com

ABSTRACT

This study aims i) to investigate meanings and provisions regarding Friday sermons (Khutbah), ii) to examine attitudes towards speeches delivered by Khatib (the individual who delivers the Khutbah) and the Khutbah attendees as well as the suggestions from the stakeholders and iii) to analyze the potential of the Friday sermons and social development in southernmost provinces of Thailand. Qualitative and quantitative analyses were used in this study namely, primary data, secondary data and data collection. The findings are as follows:

1. Khutbah is speech delivery before Friday prayer consisting of Islamic principles (Rukun), conditions, types, significance, provisions and practices in the processes of pre-, while- and post-speech delivering. According to the provision on taking part Friday sermon, its content is regarded to be part of preaching of Islam providing knowledge, advice, and reminders to those who listen to the sermon in order to solve social problems. Moreover, Friday sermon is considered the potential in social development.

2. The findings according to the attitudes towards Khatibs' speech delivery and the attendees' suggestions show that Khutbah is part of Islamic dissemination (Dahwah) affecting those who listen attentively. Furthermore, Khatibs skillfully and professionally convey messages which are digested to be easily understood for them. The contents are mainly focused on Islamic beliefs (Aqidah), Islamic principles which extract from al-Quran and al-Sunnah, Islamic practices,

remembrance of Allah (Zikrullah) and remembrance of the Day of the Judgment (Akhirah Day).

3. The content of Friday sermons appears to be knowledge and information analyzed and summarized by Khatibs, and it is basically rearranged to be new essays focusing on advice and reminders which the attendees can apply in their daily lives following Islamic principles and fear of Allah (Taqwa) towards morality and ethics which lead to be sustainable development.

4. The findings according to the analyses of the questionnaire completed by Khatibs are illustrated that the content of Friday sermons is blended knowledge of advice and reminders to Friday prayer performers. Khatibs use this precious occasion to convey messages which are beneficial for them in both this world and the hereafter. Even though, to some extent, it is read from certain written texts, they attempt to systematically simplify the language to be more interesting in particular a congregational Friday prayer which is a weekly prayer for all Muslims.

5. The findings from the analyses of the questionnaire completed by those who listen to Friday sermons show that they are diverse in respect of age, education, occupation, content comprehensibility and language. Besides, the language used in the speech delivery should be their dialect and the content should be certain weekly issues occurred in the community prioritizing knowledge and religious advice and integrating religious practices, mental refinement, morality and ethics. The speech delivery is ranged between 15 to 25 minutes, and the short sermon seems to be more preferable.

6. The potential of Friday sermon for social development relies on Khatibs' ability of the speech delivery which can benefit the attendees. Eighty-five percent of the informants responded that the obtained knowledge from the speech is basically known knowledge which they used to learn and acquire from current social media. However, it can be acceptable for them to listen to speeches repeatedly since they can be righteous advice and the religious issues, to some extent, do not have to be new. Certain topics which have been covered can be restated in the Friday sermon if they are applied efficiently and practiced consistently. On the other hand, fifteen percent of them responded that the content of the Friday sermon is new, and they never hear elsewhere and make them interested in it and follow it attentively.

บทนำ

คุฎบะฮฺ (كُتُبٌ) คือการแสดงปาฐกถาธรรมก่อนละหมาดวันศุกร์แก่ผู้ร่วมละหมาด โดยอิหม่ามผู้ทำหน้าที่นำเสนอ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ยึดมั่นในหลักคำสอนจากท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ ประกอบคุณงามความดี ปฏิบัติศาสนกิจ เสริมด้วยการบอกเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรอบสัปดาห์ หรือเหตุการณ์ทั้งในประวัติศาสตร์ และให้กำลังใจในการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม

เมื่อศึกษาชีวประวัติของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับการนำเสนอคุฎบะฮฺพบว่า การนำเสนอคุฎบะฮฺของท่านมี 2 รูปแบบคือ 1) การนำเสนอคุฎบะฮฺวันศุกร์บนมินบ์ และ 2) การนำเสนอคุฎบะฮฺในโอกาสต่างๆ ตามสถานการณ์ การนำเสนอคุฎบะฮฺรูปแบบแรกเป็นการนำเสนอก่อนละหมาดวันศุกร์ที่มีการบัญญัติตั้งแต่ท่านพำนักในนครมักกะฮฺ แต่ไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยอุปสรรคหลายประการ แต่เกิดขึ้นจริงขณะท่านกำลังเดินทางอพยพจากนครมักกะฮฺมุ่งหน้าสู่นครมะดีนะฮฺ ณ หมู่บ้านบะนีสะลิม (al-Qurtubiy, 2006 : 20/462-463) ส่วนการนำเสนอคุฎบะฮฺในรูปแบบที่สองนั้นเกิดขึ้นหลังท่านได้พำนักในนครมะดีนะฮฺด้วยการรวมตัวของบรรดาเศาะฮาบะฮฺที่มีสติปัญญาที่ท่านได้สร้างไว้เพื่อการรวมตัวในการประกอบศาสนกิจประจำวันและทุกสัปดาห์ ถึงแม้ว่าต้องเผชิญกับอุปสรรคมากมายที่มีอาจหลีกเลี่ยงได้ ท่ามกลางความท้าทายจากศัตรูที่ใช้ความพยายามทุกวิถีทางในการทำลายล้างอิสลาม

ตลอดระยะเวลาที่ท่านนบี ﷺ ได้นำเสนอคุฎบะฮฺ เห็นได้ชัดถึงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาในการดำเนินชีวิตของบรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ ควบคู่กับการศึกษาในโอกาสต่างๆ ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และการยกระดับการศรัทธาหรืออิหม่านที่เป็นตัวขับเคลื่อนให้มีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างต่อเนื่อง ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามบทบัญญัติของพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุหนะฮฺ ตลอดจนการน้อมปฏิบัติตามบทบัญญัติต่างๆ ด้วยความมีวินัยธรรมและวิถีชีวิตที่เที่ยงตรงที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนหน้านั้น จนได้รับคำสรรเสริญจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

ภารกิจการนำเสนอคุฎบะฮฺไม่ได้สิ้นสุดด้วยการเสียชีวิตของท่านนบี ﷺ เพราะประชาชาติของท่านยังสานภารกิจดังกล่าวเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ด้วยการยึดหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอาน อัลสุหนะฮฺและศาสตร์ต่างๆ ที่เหมาะกับแต่ละยุคสมัยเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์แบบด้วยวิธีการที่หลากหลาย มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อกลุ่มเป้าหมายโดยหวังการขึ้นทางที่เที่ยงตรงและความโปรดปรานจากพระองค์อัลลอฮฺ ﷻ เพราะการเผยแผ่ศาสนาผ่านคุฎบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของคำสั่งเสียจากท่านนบี ﷺ ที่ได้ฝากไว้แก่บรรดาเศาะฮาบะฮฺ ﷺ และประชาชาติของท่าน ดังอัลอะดีษที่เล่าจากอับดุลลอฮฺ เบน อัมรฺ เบน อัลอาศ رضي الله عنه ว่าท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า

((... بَلَّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً ...))

(أخرجه البخاري ، 2005 : بعض من حديث 3461)

ความว่า พวกเจ้าจงเผยแผ่คำสอนจากฉันแม้แค่หนึ่งอายะฮ์ก็ตาม...

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : ส่วนหนึ่งจากอะดีษ 3461)

คุฏบะฮ์วันศุกร์เป็นวิธีหนึ่งในการตะอวะฮ์มวลชนจำนวนมากที่ท่านนบี ﷺ ได้ถือปฏิบัติก่อนละหมาดวันศุกร์ทุกสัปดาห์ สารสำคัญของคุฏบะฮ์คือการตักเตือนศรัทธาชนให้ดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ให้ความรู้เรื่องโลกนี้และโลกหน้า พร้อมเน้นเรื่องคุณธรรมจริยธรรม โดยหวังว่าการคุฏบะฮ์จะสามารถพัฒนาจิตใจและความรู้สึกของผู้ฟังสู่การเป็นบ่าวที่ดีในโลกนี้ ตลอดจนสามารถนำศาสนาที่ได้จากคุฏบะฮ์ไปเผยแผ่แก่ผู้อื่น

หากการนำเสนอคุฏบะฮ์วันศุกร์มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังแล้ว ทุกสังคมจะเกิดการเปลี่ยนแปลง มีการพัฒนา และได้รับความพึงพอใจจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพราะคุฏบะฮ์เป็นปัจจัยหนึ่งที่น่ามาซึ่งความเจริญรุ่งเรืองของสังคมที่ประกอบด้วยสมาชิกทุกวัยและทุกระดับชั้น คุฏบะฮ์ที่มีคุณภาพจะสร้างความประทับใจแก่ผู้ฟังส่วนใหญ่และสามารถจุดประกายทัศนคติที่ดีแก่ผู้นำสังคมที่รับผิดชอบดูแลความสงบสุข พร้อมกระตุ้นให้ผู้ฟังสามารถปฏิรูปตนเองสู่การเป็นพลเมืองที่ดี และยอมรับทางนำจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กลายเป็นชุมชนและประชาชาติที่มีคนดี มีความรู้ มีคุณภาพและคุณธรรมจริยธรรมในการดำเนินชีวิต (al-Qusoif, 2009 : 3-4)

สารสำคัญของเนื้อหาที่ถูกนำเสนอในคุฏบะฮ์นั้นสะท้อนถึงความเป็นคุฏบะฮ์ที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะเรื่องความตายและเรื่องอาคิเราะฮ์เท่านั้น แต่เป็นการสะท้อนถึงแนวทางในการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์และเป็นบทเรียนอันล้ำค่า เปี่ยมด้วยเนื้อหาและคุณค่า เคาะฎิบควรนำเสนอเรื่องที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน ถกประเด็นปัญหาที่กำลังเกิดขึ้น พร้อมนำเสนอวิธีแก้ไข แนะนำทางออกของปัญหา เพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟัง ได้รับความรู้ความเข้าใจ สามารถพัฒนาตนเอง ครอบครัว และสังคม ถึงแม้ว่าส่วนสำคัญที่สุดของคุฏบะฮ์จะย่ำถึงเรื่องการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ก็ตาม

ในปีพุทธศักราช 2558 ในประเทศไทยมี 3,898 มัสญิด มีมัสญิดมากที่สุดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ตามจำนวนมัสญิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด จำแนกตามจังหวัดดังนี้ จังหวัดนราธิวาส มี 626 มัสญิด จังหวัดปัตตานี มี 662 มัสญิด จังหวัดยะลา มี 450 มัสญิด จังหวัดสตูล มี 224 มัสญิด และ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลา มี 240 มัสญิด (ฝ่ายทะเบียนและสถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย, 2558 : 11) ซึ่งประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ส่วนจังหวัดอื่นๆ ก็มีประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและมีมัสญิดจำนวนมากไม่ยกเว้นจังหวัดใดๆ ซึ่งทุกวันศุกร์จะมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ในมัสญิดดังกล่าวและมีผู้ฟังเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์จากการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ด้วยสาเหตุ 3 ประการต่อไปนี้

1. จากการสังเกตและการสอบถามเป็นการเบื้องต้นของการฟังคุฏบะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดดังกล่าวพบว่าผู้ฟังบางคนไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาคุฏบะฮ์ได้ทั้งหมดเนื่องจากปัจจัยหลายประการ และประโยชน์ที่ผู้ฟังควรได้รับจากการฟังในช่วงเวลาจำกัดนั้นควรออกมาในรูปแบบใด หรือการนำเสนอคุฏบะฮ์ทุกสัปดาห์เป็นเพียงแค่การนำเสนอให้บรรลุครบตามเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ที่ต้องมีการนำเสนอคุฏบะฮ์ก่อนละหมาดโดยไม่คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้ฟังควรจะได้รับ ทั้งๆ ที่การรวมตัวของผู้คนจำนวนมากในเวลาและสถานที่เดียวกันนั้นย่อมเป็นโอกาสที่ทำให้ยากหากไม่มีการวางแผนเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้รับประโยชน์สูงสุดจากการฟังคุฏบะฮ์

2. เนื่องจากคุณบะฮฺวันศูร์เป็นสื่อที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากทุกระดับชั้น การนำเสนอคุณบะฮฺทุกสัปดาห์สามารถให้ผู้ฟังได้รับความรู้ ความเข้าใจและได้รับประโยชน์จนสามารถนำไปพัฒนาชุมชนและสังคมตามหลักคำสอนที่มาจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลสุนนะฮฺเพื่อให้เกิดคุณธรรมในการดำเนินชีวิต หากการนำเสนอคุณบะฮฺมีการวางแผนอย่างมีระบบ สร้างสรรค์ ประทับใจและเป็นสิ่งใหม่แก่ผู้ฟัง คุณบะฮฺก็จะกลายเป็นการสร้างสังคมคุณธรรมเป็นอย่างยิ่ง

3. เป็นการต่อยอดของการเขียนวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับบทบาทมีสติในจังหวัดปัตตานีในการเผยแผ่อิสลามและความรู้ กรณีศึกษาที่มีสติอิบาดะฮฺรอฮฺมาน ตำบลปูกุด อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปีการศึกษา 2550 ผู้วิจัยเห็นว่าควรทำวิจัยเรื่องอะฮฺลุลอะฮฺลุลผ่านคุณบะฮฺวันศูร์เพื่อพัฒนาสังคมในระดับชุมชนบัณฑิต ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะทำการวิจัยในจังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรณีศึกษา ทั้งนี้เพื่อที่จะเปรียบเทียบระหว่างคุณบะฮฺที่มีการนำเสนอด้วยภาษามลายูกับคุณบะฮฺที่มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย มีความเหมือนและความแตกต่างทางด้านประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใด

ด้วยเหตุผลข้างต้น ซึ่งคาดว่างานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ จึงเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะทำการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศูร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาคุณบะฮฺวันศูร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้

อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาในคัมภีร์อัลกุรอานที่เกี่ยวกับคุณบะฮฺ ผู้วิจัยพบว่าอายะฮฺที่พระองค์อัลลอฮฺ ﷻ ทรงตรัสเกี่ยวกับการคุณบะฮฺและการละหมาดวันศูร์นั้นปรากฏในอายะฮฺเดียวเท่านั้น คือในสุเราะฮฺอัลญุมะฮฺ ลำดับที่ 62 อายะฮฺที่ 9 ที่พระองค์ตรัสเกี่ยวกับการบัญญัติละหมาดวันศูร์อันเป็นวาญิบแก่บรรดาผู้ศรัทธาที่บรรลุดาสนภาวะ ทรงเรียกร้องให้ทุกคนรีบไปสู่การรำลึกถึงพระองค์ด้วยการฟังคุณบะฮฺและละหมาดวันศูร์อย่างพร้อมเพรียงกันหลังจากได้ยินเสียงอะซาน หากยังอยู่ระหว่างดำเนินธุรกรรมใดๆ ก็ให้ละทิ้งชั่วคราว ดังอายะฮฺที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ

ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩﴾

(سورة الجمعة : آية ٩)

ความว่า โอ้อับรรดาผู้ศรัทธาเอ๋ย เมื่อได้ยินเสียงร้องเรียก(อะซาน) เพื่อทำละหมาดในวันศูร์ก็จงรีบเร่งไปสู่การรำลึกถึงอัลลอฮฺ และจงละทิ้งการค้าขายเสีย นั้นเป็นการดีสำหรับพวกเจ้าหากพวกเจ้ารู้

(สุเราะฮฺอัลญุมะฮฺ : อายะฮฺ 9)

อายะฮ์ข้างต้นถูกประทานเพื่อให้มุสลิมทุกคนตระหนักและเห็นความสำคัญของการเรียกร้องด้วยเสียงอะซาน ให้รีบเร่งไปยังมัสญิดในฐานะบ่าวที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนในวันศุกร์ ถึงแม้วิธีการคุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ไม่ปรากฏรายละเอียดในคัมภีร์อัลกุรอานแต่อย่างใด แต่ได้รับการอธิบายในอัสนุนนะฮ์ของท่านนบี ﷺ อย่างละเอียดทั้งด้วยวาจาและการปฏิบัติ เพื่อให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตามแบบฉบับของท่านอย่างเคร่งครัด (Hikmat,1419 : 489)

คุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์เป็นข้อบัญญัติให้ทุกคนสวดอย่างตั้งใจและสงบ ไม่มีการพูดคุยหรือกระทำการสิ่งใดที่เป็นเหตุทำให้การสวดฟังไม่มีค่าใดๆ เช่นเดียวกับการละหมาดที่ทุกคนควรตั้งใจปฏิบัติและสวดฟังขณะอิหม่ามอ่านสุเราะฮ์ใดสุเราะฮ์หนึ่งจากอัลกุรอาน เพราะทั้งในคุกบะฮ์และในละหมาดล้วนมีการอ่านอัลกุรอาน อีกทั้งอัลกุรอานถูกประทานลงมาเพื่อให้ทุกคนได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดังอายะฮ์ที่พระองค์ตรัสว่า

﴿ وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴾

(سورة الأعراف : آية ٢٠٤)

ความว่า และเมื่ออัลกุรอานถูกอ่านขึ้นก็จงสวดฟังอัลกุรอานนั้น
เถิด และจงนั่งเงียบ เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับการเอ็นดูเมตตา

(สุเราะฮ์ อัลอะอ์รอฟ : อายะฮ์ 204)

อายะฮ์ข้างต้นเป็นการเตือนบรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลายให้ตั้งใจฟังและใคร่ครวญเมื่อมีการอ่านอัลกุรอานเพื่อพวกเขาจะได้รับความเมตตาจากอัลลอฮ์อย่างถ่องแท้ ถึงแม้บรรดาอะลิมส่วนใหญ่เห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบที่หมายถึงนั้นคือขณะละหมาดฟัรฎูซึ่งมะอุมุมจำเป็นต้องตั้งใจฟังการอ่านของอิหม่ามพร้อมกับสงบนิ่ง แต่ทัศนะของบรรดาอะลิมอีกรุ่นหนึ่งเห็นว่า การตั้งใจฟังและสงบในอายะฮ์ข้างต้นคือขณะฟังคุกบะฮ์และละหมาดวันศุกร์ตามลำดับ เพื่อให้ผู้ที่สวดฟังอย่างตั้งใจนั้นได้รับทางนำและความเมตตาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ (al- al-Ṭabariy,1422 : 10/658-667)

การรวมตัวของบรรดามุสลิมในวันศุกร์นั้นเป็นบัญชาจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ เพื่อให้ทุกคนได้ปฏิบัติศาสนกิจด้วยการฟังคุกบะฮ์และละหมาดสองร็อกอัต ซึ่งบรรดาอะลิมส่วนใหญ่เห็นว่า การรำลึกถึงพระองค์ในอายะฮ์นี้หมายถึงการฟังคุกบะฮ์หรือทั้งการฟังคุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์นั่นเอง (Ibn Kathīr, 2000 : 4/2847) ซึ่งตามทัศนะของอัศสุยูฎีย์ที่ได้กล่าวว่าการฟังคุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์อย่างพร้อมเพรียงกันของสัปปุรุษในชุมชนคือการสวดฟังอายะฮ์อัลกุรอานอย่างพร้อมเพรียงกัน (al-Suyūṭiy,2003 : 479-480)

จากการศึกษาอัลฮะดีษของท่านนบี ﷺ เกี่ยวกับคุกบะฮ์วันศุกร์และคุกบะฮ์อื่นๆ ผู้วิจัยพบว่าอัลฮะดีษหลายบทที่ท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุกบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ ซึ่งผู้บันทึกอัลฮะดีษโดยเฉพาะบรรดาอะลิมผู้บันทึกอัลฮะดีษทั้ง 6 ท่านได้บันทึกไว้ในหนังสืออัลฮะดีษที่เรียกว่าอัลลิตตะฮ์ (الكتاب السنن) ปรากฏพอสังเขปดังต่อไปนี้

1. บันทึกโดย al-Bukhāriy	บทที่ 11 อัลอะดีซหมายเลข 876-941
2. บันทึกโดย Muslim	บทที่ 8 อัลอะดีซหมายเลข 1951-2043
3. บันทึกโดย Abū Dawud	บทที่ 2 อัลอะดีซหมายเลข 1046-1092
4. บันทึกโดย al-Tirmidhiy	บทที่ 2 อัลอะดีซหมายเลข 488-529
5. บันทึกโดย al-Nasāīy	บทที่ 14 อัลอะดีซหมายเลข 1368-1433
6. บันทึกโดย Ibn Mājah	บทที่ 5 อัลอะดีซหมายเลข 1081-1139

อัลอะดีซในบทต่างๆ ช่างต้นกล่าวถึงบทบัญญัติว่าด้วยความประเสริฐของวันศุกร์ การชำระล้างร่างกายให้สะอาดก่อนไปละหมาดวันศุกร์ การแปร่งฟิง การใช้น้ำหอมก่อนไปมัสญิด ผลานิสงค์ของคนที่ไม่มัสญิดเนิ่นๆ การห้ามไม่ให้ข้ามแถวหรือข้ามศีรษะคนนั่งแถวหน้า เงื่อนไขและกฎระเบียบว่าด้วยการคุฏบะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ คุฏบะฮ์วันศุกร์มีการพักด้วยการนั่งสั้นๆ ระหว่างสองคุฏบะฮ์ เป็นต้น ผู้วิจัยขอหยิบยกบางอะดีซเป็นตัวอย่างพอสังเขปดังนี้

อัลอะดีซเล่าจากอับดุลลอฮ์ เบน อุมร์ رضي الله عنه ได้กล่าวเกี่ยวกับลักษณะการนำเสนอ คุฏบะฮ์ของท่านบี ﷺ ว่า

((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ قَائِمًا ثُمَّ يَقْعُدُ ثُمَّ يَقُومُ كَمَا تَعْلَمُونَ الْآنَ))

(أخرجه البخاري ، 2005 : 920)

ความว่า ท่านนบี ﷺ ยืนขณะกล่าวคุฏบะฮ์ หลังจากนั้นท่านจะนั่ง (ระหว่างสองคุฏบะฮ์) หลังจากนั้นท่านจะยืนอีกครั้งดังที่ท่านทั้งหลายปฏิบัติในปัจจุบันนี้

(บันทึกโดย al-Bukhāriy, 2005 : 920)

ทุกครั้งที่มีการนำเสนอคุฏบะฮ์ ท่านนบี ﷺ จะยืนขณะนำเสนอและจะนั่งระหว่างสองคุฏบะฮ์ เช่นเดียวกับบรรดาเคาะลีฟะฮ์ผู้ทรงคุณธรรมทั้งสี่ท่าน رضي الله عنهم ที่ได้ปฏิบัติสืบทอดหลังจากท่านนบี ﷺ เสียชีวิต ไม่มีใครนั่งขณะคุฏบะฮ์ยกเว้นเคาะลีฟะฮ์อุมัยยะฮ์ เป็น อีฟฟาน رضي الله عنه ที่ได้ยืนและนั่งในบางช่วงขณะคุฏบะฮ์เพราะขณะนั้นท่านมีอายุมากและเหนื่อยล้า แต่คนแรกที่นั่งคุฏบะฮ์ตั้งแต่ต้นจนจบคือเคาะลีฟะฮ์มุอาวียะฮ์ เบน อับดุลมุลก์ رضي الله عنه ที่นำเสนอคุฏบะฮ์ในมัสญิดกรุงดามัสกัส เนื่องจากขณะนั้นเขาน้ำหนักมากและมีปัญหาสุขภาพ (al-‘Asqolāniy, 1421 : 2/466-467)

ส่วนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอะวะฮ์และการคุฏบะฮ์มีดังนี้ เช่น

1. ‘Abd al-Ghaniy Ahmad, ได้กล่าวในหนังสือ Khutbat al-Jumu‘ah Wadawruhā Fi Tarbiyat al-Ummah (خطبة الجمعة وادوارها في تربية الأمة) 2002 : 2-6 สรุปใจความได้ว่า คุฏบะฮ์วันศุกร์มีความสำคัญเนื่องจากการเป็นการเชิญชวนให้ผู้ร่วมละหมาดเข้าใจศาสนา รับรู้เป้าหมายของการดำเนินชีวิต มีกำลังใจที่จะกระทำความดี ละเว้นความชั่ว เคารพภักดีต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ยึดมั่นหลักการศรัทธาที่ถูกต้อง ห่างไกลจากสาเหตุการเกียจคร้านของพระองค์ หลีกเลียงการศรัทธาที่บิดเบือนและพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่างๆ ภารกิจของเคาะฎิบไม่ได้แตกต่างจากภารกิจของศาสนทูตทั้งปวงก่อนหน้านี้

คุณบะฮฺจะสั้นหรือยาวนั้นขึ้นอยู่กับหัวข้อ เนื้อหา และความสำคัญของการนำเสนอ เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถ้าหากคุณบะฮฺสั้นผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ดีและสามารถนำไปใช้ ประโยชน์ก็ถือว่าเป็นคุณบะฮฺที่ดี หากคุณบะฮฺสั้นแต่ผู้ฟังไม่สามารถเข้าใจได้หรือไม่ได้ให้ประโยชน์ต่อ ผู้ฟังก็ถือว่าเป็นคุณบะฮฺที่ไร้ความหมาย ถึงแม้ในเนื้อหาคุณบะฮฺเต็มไปด้วยหลักฐานจากอายะฮฺ อัลกุรอานและอัลฮะดีษก็ตาม ก็ถือว่าการนำเสนอคุณบะฮฺในลักษณะนั้นจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาใน ด้านทักษะและวิธีการ

ผู้เขียนได้ปรารภในตอนท้ายเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮฺวันศุกร์ที่เป็นผลดีต่อสังคมว่า การรวมตัวของมุสลิมในวันศุกร์เป็นการรวมตัวด้วยความสมัครใจที่หาได้ยาก การรวมตัวเช่นนี้ จะเกิดขึ้นประมาณ 52 ครั้งในรอบปี ซึ่งเป็นโอกาสดีสำหรับเคาะฎิบที่จะได้นำเสนอสิ่งดีๆ ที่เป็น ประโยชน์แก่ผู้ฟัง เพราะช่วงดังกล่าวเป็นโอกาสทองสำหรับเคาะฎิบที่สามารถสื่อเรื่องราวที่เป็น ประโยชน์แก่ชุมชนเป็นอย่างดี

2. 'Abd al-Karīm Zaydān, ได้กล่าวเกี่ยวกับคุณบะฮฺวันศุกร์ในหนังสือ Usūl al-Da'wah (أسس الدعوة) 1993 : 474-476 เกี่ยวกับบทบาทของคุณบะฮฺวันศุกร์โดยสรุปว่า คุณบะฮฺ เป็นวิธีการหนึ่งในการเผยแผ่หลักการอิสลาม ความรู้ ข้อมูลและข่าวสารแก่มวลชนจำนวนมาก เคาะฎิบเป็นคนที่ควรคำนึงถึงประสิทธิผลในการนำเสนอคุณบะฮฺ เช่น เลือกหัวข้อที่เหมาะสม กับผู้ฟังในแต่ละชุมชน นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและใกล้ตัวผู้ฟังมากที่สุด นอกจากนี้เคาะฎิบควร คำนึงปัจจัยต่างๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการนำเสนอคุณบะฮฺ อาทิ

1) การหยิบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษที่ได้รับการ ปฏิบัติจากท่านนบี ﷺ และบรรดาเศาะฮาบะฮฺ رضي الله عنهم

2) หยิบยกเรื่องราวและประวัติที่ปรากฏในคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษ พร้อมยกตัวอย่างเปรียบเทียบให้เห็นในสังคมปัจจุบันได้อย่างชัดเจน

3) ใช้ทักษะการนำเสนอด้วยการอธิบายด้วยคำพูดที่กะทัดรัดและสื่อ ความหมายที่ผู้ฟังทุกคนได้เข้าใจง่าย เนื่องจากผู้ฟังคุณบะฮฺมีทุกระดับการศึกษาและสติปัญญา

4) ควรนำเสนอคุณบะฮฺในรูปแบบการอธิบายพอสังเขปแก่ผู้ฟังโดยตรง ถึงแม้ว่าการนำเสนอจะอยู่ในรูปแบบการอ่านจากเอกสารก็ตาม

5) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอยาวเกินไปจนผู้ฟังรู้สึกเบื่อหน่ายและเกิดอคติ ในลักษณะความไม่พอใจต่อเคาะฎิบ

6) ควรหลีกเลี่ยงการหยิบยกหลักฐานจากคัมภีร์อัลกุรอานและอัลฮะดีษที่มี ความหมายคลุมเครือหรือทำให้ผู้ฟังเข้าใจผิด

7) ควรหลีกเลี่ยงการนำเสนอแบบรวดเร็วเกินไป การใช้เสียงดังที่ไม่ เหมาะสม การนำเสนอข้อความที่อาจทำให้เกิดความสับสนและขัดแย้งในสังคม

3. โซรยา จามจรี ได้กล่าวในงานวิจัย "การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของ คุณบะฮฺ วันศุกร์ที่มีในชุมชน" 2543 :139-145 วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตรพัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

ผู้วิจัยได้สรุปโดยย่อว่า เนื้อหาคุณบะฮมีหลากหลายถึง 13 ประเภท เนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเป็นอันดับ 1 คือ หลักศรัทธาทางศาสนา (ร้อยละ 17.86) รองลงมาคือ หลักคุณธรรมจริยธรรม (ร้อยละ 14.29) และศาสนกิจ พิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 11.11) ในส่วนของบทบาทของคุณบะฮวันศุกร์ในชุมชนที่ค้นพบประกอบด้วย บทบาทในการตักเตือน อบรมสั่งสอน บทบาทในการทบทวนไคร่ครวญชีวิต บทบาทในการเผยแพร่ศาสนาและให้การศึกษา บทบาทในการสร้างเอกภาพในชุมชน บทบาทในการปลอบประโลม จรรโลงใจ บทบาทในการสะท้อนปัญหาชุมชน และบทบาทในการให้ข้อมูลข่าวสาร

ผู้วิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะในเรื่องดังกล่าวว่า 1) ผู้แสดงคุณบะฮวันศุกร์ควรกระจายการนำเสนอเนื้อหาให้ครอบคลุมประเภทต่างๆ ให้มากขึ้น เพื่อให้คุณบะฮวันศุกร์เกิดประโยชน์ครอบคลุมในทุกมิติของการดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง 2) ผู้แสดงคุณบะฮวันศุกร์ควรจัดทำแบบสอบถาม ความต้องการ ความคาดหวัง และข้อเสนอแนะจากผู้ที่มีส่วนร่วมละหมาดวันศุกร์ เพื่อนำข้อมูลมาพัฒนากระบวนการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ให้ทันสมัยสถานการณ์ และเกิดประโยชน์แก่ชุมชนให้มากที่สุด

จากข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยได้เสนอพอสังเขปดังนี้

1) ผู้วิจัยคิดที่จะทำวิจัยทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพพร้อมๆ กันไป จะต้องมีเวลาเพียงพอ โดยเฉพาะในช่วงของการวิจัยเชิงเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสอบถาม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2) ยังมีมัสญิดอื่นๆ ที่น่าสนใจสามารถทำวิจัยในลักษณะเดียวกันนี้ได้อีกหลายแห่ง เช่น มัสญิดฮารุณ เขตบางรัก มัสญิดมาลูล์อิสลาม เขตคลองสามวา มัสญิดศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย เขตคลองตัน และมัสญิดทำอิฐ ในจังหวัดนนทบุรี

3) มัสญิดในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็น่าจะได้รับเลือกเป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาวิจัย แต่ผู้วิจัยต้องเข้าใจภาษามลายูซึ่งเป็นภาษาท้องถิ่นที่ใช้แสดงคุณบะฮวันศุกร์ที่นั่น

4) ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทคุณบะฮวันศุกร์ต่อสตรีและเยาวชน ในกรณีที่สตรีนั้นแม้ศาสนาได้กำหนดให้ประกอบพิธีเช่นผู้ชาย แต่ก็ก็เป็นกลุ่มที่มีบทบาทต่อครอบครัวและชุมชน ส่วนเยาวชนเป็นกลุ่มที่ต้องเข้ามารับผิดชอบดูแลชุมชนในอนาคต อีกทั้งยังน่าจะสนใจว่าพิธีคุณบะฮที่ศาสนากำหนดให้ผู้ชายต้องรับฟัง มีการกล่าวถึงสตรีหรือไม่ อย่างไร

5) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประสิทธิภาพและประสิทธิผล หรือความคาดหวัง ความพึงพอใจของผู้ฟังต่อคุณบะฮวันศุกร์ เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังอย่างแท้จริงของมัสญิดที่ศึกษา

6) ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับศักยภาพและข้อจำกัดในการนำเสนอประเภทคุณบะฮมาใช้ในการพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหาของชุมชน ด้วยการศึกษาเนื้อหาคุณบะฮและสัมภาษณ์ผู้แสดงถึงที่มาของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว

7) ควรศึกษาเกี่ยวกับช่องทางต่างๆ ในการเผยแพร่คุณบะฮวันศุกร์ เช่น การตีพิมพ์ การออกอากาศทางวิทยุ โทรทัศน์ และวิธีอื่นๆ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาความหมายและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ
2. เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮของเคาะฎิบและผู้ฟังคุณบะฮวันศุกร์และข้อเสนอแนะจากทั้งสองฝ่าย
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคุณบะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัย

ความสำคัญและประโยชน์ของการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ได้ทราบความหมายของคุณบะฮ หลักฐาน ประเภท และความสำคัญของคุณบะฮวันศุกร์
2. ได้ทราบบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ พิธีกรรมที่เกิดขึ้นก่อนและขณะคุณบะฮ การปฏิบัติตนของเคาะฎิบก่อนและหลังจาก
- 3 ได้ทราบการนำเสนอคุณบะฮที่เป็นส่วนหนึ่งของการตะวอะฮมวลชนและการพัฒนาสังคม
4. ได้ทราบทัศนคติและข้อเสนอแนะของเคาะฎิบจากการนำเสนอคุณบะฮและผู้ร่วมละหมาดจากการฟังคุณบะฮวันศุกร์
5. เป็นประโยชน์โดยตรงต่อเคาะฎิบที่จะได้นำข้อมูลการวิจัยเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนากลยุทธ์ของการนำเสนอคุณบะฮ ทั้งเนื้อหาและวิธีการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ร่วมละหมาดมากที่สุด
6. ได้รับความรู้ใหม่และสามารถนำประสบการณ์จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อวิจัยในเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอคุณบะฮหรือเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับคุณบะฮวันศุกร์ในแง่มุมต่างๆ และเพื่อศึกษาค้นคว้าต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา อัลกุรอาน อัลฮะดีษ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยเรียงตามหัวข้อและสาระสำคัญ ดังนี้

- 1) ความรู้ทั่วไปและบทบัญญัติเกี่ยวกับคุณบะฮ
- 2) ความรู้เกี่ยวกับคุณบะฮ ประเภท รุกุ่น เงื่อนไขการนำเสนอคุณบะฮวันศุกร์

3) ประสิทธิผลจากการนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

2. ด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1) ด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล จำนวนมัสญิดและมัสญิดที่เป็นกรณีศึกษาโดยเลือกมัสญิดที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการประจำจังหวัดปี พ.ศ. 2558 ดังนี้

ก. จังหวัดนราธิวาส มี 13 อำเภอ 76 ตำบล 626 มัสญิด

ข. จังหวัดปัตตานี มี 12 อำเภอ 114 ตำบล 662 มัสญิด

ค. จังหวัดยะลา มี 8 อำเภอ 56 ตำบล 450 มัสญิด

ง. จังหวัดสตูล มี 7 อำเภอ 36 ตำบล 224 มัสญิด

จ. 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาได้แก่ อำเภอจะนะ อำเภอเทพา อำเภอนาทวี และอำเภอสะบ้าย้อย มีทั้งหมด 38 ตำบล 240 มัสญิด

2) กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างด้วยการขอให้ตอบแบบสอบถาม 1 ตำบล 1 มัสญิด จำนวน 320 มัสญิด มัสญิดละ 4 ท่านแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ 1.ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ 2 ท่าน และผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ 2 ท่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ผสมผสานระหว่างวิธีการวิจัยเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการบันทึกข้อมูลจากเอกสารและการสอบถามแบบเจาะลึกรายบุคคล ซึ่งแหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยจะทำการรวบรวมตามลำดับบทต่างๆ ที่เป็นเนื้อหาของวิทยานิพนธ์

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือวิจัย 2 ส่วน คือ เครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และเครื่องมือวิจัยที่ใช้สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ 1) แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร 2) แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้มาจากแหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ 1) ได้มาจากการศึกษาค้นคว้า การอ่านและรวบรวมเอกสารซึ่งมีข้อมูลจากแหล่งเอกสารที่สำคัญ อาทิ หนังสือเกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮ์ บทบาทมัสญิดในการพัฒนาสังคม หนังสือชีวประวัติของท่านบิฮ์ที่ได้นำเสนอคุณบะฮ์ หนังสือประวัติศาสตร์อิสลามว่าด้วยการนำเสนอคุณบะฮ์ของบรรดาเคาะลีฟะฮ์และบรรดาอุละมาอ์ในยุคต่างๆ 2) ได้มาจากการสอบถามและสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง โดยการนำข้อมูลที่อยู่ในเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความและทำการบันทึกโดยเรียงตามลำดับความสำคัญทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับผู้นำเสนอคุณบะฮ์ และผู้ฟังคุณบะฮ์ เป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้นำเสนอคุณบะฮ์ ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา ความรู้ทั่วไป การเตรียมตัวก่อนนำเสนอ วิธีการนำเสนอคุณบะฮ์เพื่อการ

พัฒนาสังคมและผู้ฟังศุภะฮ์ต่อประสิทธิผลจากการฟัง ที่เจาะลึกเกี่ยวกับพื้นฐานวิชาความรู้ศาสนา และทั่วไป ประสิทธิผลที่ได้จากการฟังศุภะฮ์

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่องศักยภาพของศุภะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาศุภะฮ์วันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้สรุปได้เป็น 4 ด้านดังนี้

1. ผลการวิจัยความหมายและบทบาทญัตติเกี่ยวกับศุภะฮ์

1) ศุภะฮ์คือการเทศนา การปาฐกถา การแนะนำตักเตือนหรือการให้ความรู้ โดยผู้นำในศาสนาอิสลามแก่ผู้ร่วมละหมาด ปกติจะใช้เฉพาะในวันศุกร์เรียกว่า ศุภะฮ์วันศุกร์ เป็นการแสดงธรรมเทศนาก่อนที่จะมีการละหมาดวันศุกร์ด้วยระยะเวลาที่พอเหมาะ เนื้อหาศุภะฮ์ส่วนใหญ่เป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาและเรื่องที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังโดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและวิถีดำเนินชีวิตให้ถูกต้อง กระตุ้นให้เกิดการศรัทธาและเกิดความยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และยึดมั่นกับสุนนะฮ์ของท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ศุภะฮ์เป็นเงื่อนไขของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการศุภะฮ์ การละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้

2) ศุภะฮ์มีหลายความหมายและประเภทที่ไม่ได้เจาะจงเฉพาะศุภะฮ์วันศุกร์เพียงอย่างเดียว ส่วนใหญ่เกิดขึ้นในพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการละหมาดทั้งที่เป็นวาญิบและสุนัต แต่บางครั้งเกิดขึ้นในพิธีกรรมที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับการละหมาด ซึ่งศุภะฮ์เหล่านั้นปรากฏในสมัยท่านนบี ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ สถานที่และเวลา แต่ละประเภทมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบและวิธีการ

3) ศุภะฮ์วันศุกร์มีรูกุ่นต่างๆ ตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางรูกุ่น บางทัศนะเห็นว่าศุภะฮ์เป็นการตักเตือนทุกคนด้วยการให้คำแนะนำ หรือแจ้งข่าวดีให้กำลังใจและข่าวร้ายด้วยโทษสำหรับผู้ละเมิด เริ่มด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ กล่าวปฏิญาณตนความเป็นเอกะของพระองค์ เนื้อหาศุภะฮ์สั้นที่สุดเท่ากับการอ่านตะชะฮุดหรืออ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน บางทัศนะเห็นว่าศุภะฮ์ต้องมีรูกุ่นและเงื่อนไขต่างๆ ที่คนทั่วไปเข้าใจว่านั่นคือการกล่าวตักเตือนที่เริ่มต้นด้วยการสรรเสริญพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และต่อด้วยรูกุ่นอื่นๆ อาทิ การกล่าวขออานวयरเศาะละวาดแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ การสั่งเสียเพื่อให้ผู้ฟังยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ในทั้งสอง อานหนึ่งอายะฮ์จากคัมภีร์อัลกุรอานที่มีความหมายการตักเตือน และ การคูอาอแก่บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย

4) ศุภะฮ์มีเงื่อนไขตามทัศนะของบรรดาอุละมาอ์ในมัซฮับต่างๆ ทั้งที่เห็นพ้องและเห็นต่างในบางเงื่อนไข ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่าศุภะฮ์วันศุกร์ต้องมีสองศุภะฮ์ที่สั้นเท่ากับอ่านสุเราะฮ์ที่พอเหมาะหรือเสมือนกับกล่าวตักฮิบหรือตะฮ์ลีลลาลิ์ถึงพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการเนี่ยตว่า เป็นการศุภะฮ์ถือว่าใช้ได้ สะอาดจากชะดัชเล็กและชะดัชใหญ่ ปกปิดเอาเราะฮ์ขณะศุภะฮ์ ยืนขณะนำเสนอศุภะฮ์และนั่งระหว่างสองศุภะฮ์เท่ากับอ่านสามอายะฮ์จากอัลกุรอาน ศุภะฮ์แรก

ยาวกว่าคฤงษะที่ส่อง เคาะภูบั้นหน้าไปยังผู้ฟัง ถึงแม้ผู้ฟังบางคนอาจพิจารณาการได้ยินหรือหลับ ขณะฟังคฤงษะก็ตาม คฤงษะเป็นพิธีกรรมเฉพาะที่เกิดขึ้นในวันศุกร์เท่านั้น

5) คฤงษะเป็นเงื่อนไขสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคฤงษะ การละหมาดวันศุกร์ก็มิอาจเกิดขึ้นได้ ทั้งเคาะภูบั้นและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ควรศึกษากฎระเบียบ เงื่อนไขว่าด้วยการนำเสนอและการฟังคฤงษะตลอดจนสิ่งที่ทำให้การฟังสูญเปล่าโดยไม่ได้รับผลบุญใดๆ ที่สำคัญของคฤงษะวันศุกร์คือการตักเตือนและการให้คำแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้ฟังทั้ง เรื่องศาสนา วิถีชีวิตและเรื่องอาคิเราะฮ์เพื่อให้ทุกคนเกิดการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ

2. ผลการวิจัยด้านการนำเสนอคฤงษะและทัศนคติของบรรดาเคาะภูบั้น

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้นำเสนอคฤงษะวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

1) ผู้นำเสนอคฤงษะล้วนเป็นผู้มีความรู้ในวิชาศาสนาที่จบการศึกษาระดับชะนะวีเย่ขึ้นไป ส่วนใหญ่เป็นครูสอนวิชาศาสนาและมีอาชีพอิสระ มีความสามารถด้านการสื่อสารด้วยภาษามลายูและภาษาไทย ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มีการนำเสนอคฤงษะด้วยภาษามลายูกว่า ผสมผสานในประโยคด้วยภาษาไทย บางมัสญิดมีการนำเสนอคฤงษะด้วยภาษาไทย เพื่อให้ผู้ฟังที่ไม่สันทัดภาษามลายูได้เข้าใจ ส่วนคฤงษะในจังหวัดสตูลร้อยละ 85 มีการนำเสนอด้วยภาษาไทย ยกเว้นตำบลมีการนำเสนอคฤงษะด้วยภาษามลายูกว่าและแทรกด้วยภาษาไทยในบางประโยค ส่วนคฤงษะใน 4 อำเภอ จังหวัดสงขลาร้อยละ 65 เป็นการนำเสนอด้วยภาษาไทยถิ่น ผสมผสานกับภาษาไทยกลางในบางประโยค ส่วนมัสญิดในอำเภอสะบ้าย้อย เทพา และบางตำบลในอำเภอจะนะ และอำเภอนาทวีร้อยละ 45 มีการนำเสนอคฤงษะด้วยภาษามลายู

2) ผู้นำเสนอคฤงษะร้อยละ 85 เป็นอิหม่าม เคาะภูบั้น และบิหลันมีการสลับ เวนนำเสนอคฤงษะ ร้อยละ 15 เท่านั้นที่มีการเชิญบุคคลภายนอกนำเสนอคฤงษะ รูปแบบการนำเสนอ คฤงษะร้อยละ 90 เป็นการอ่านจากหนังสือคฤงษะที่เป็นเล่มตามหัวข้อที่เคาะภูบั้นเห็นสมควร บางมัสญิด เคาะภูบั้นนำเสนอคฤงษะด้วยภาษามลายูถิ่นโดยไม่ได้อ่านจากหนังสือแต่จะพูดตามถนัดที่ตนได้เตรียมไว้ เนื้อหาคฤงษะร้อยละ 95 มีการเน้นเรื่องการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ การประกอบอิบาเดฮ์ ยึดมั่นกับอัลกุรอานและอัลฮะดีษ ส่งเสริมเรื่องคุณธรรมและจริยธรรม การรำลึกถึงความตายและวันอาคิเราะฮ์ ร้อยละ 5 มีการวิเคราะห์เหตุการณ์ปัจจุบันในคฤงษะวันศุกร์

3) ผู้นำเสนอคฤงษะร้อยละ 95 เห็นว่าช่วงเวลาการนำเสนอคฤงษะที่เหมาะสมที่สุดอยู่ระหว่าง 15-20 นาที แต่ไม่เกิน 25 นาที โดยแบ่งสัดส่วนคฤงษะแรกยาวกว่าคฤงษะที่สอง คฤงษะแรกเน้นเนื้อหาสำคัญส่วนคฤงษะที่สองจะเน้นเรื่องการสรุปผลหรือแทรกด้วยเรื่องที่เป็นเกิล็ด ข้อคิดเตือนสติจากอายะฮ์อัลกุรอานหรืออัลฮะดีษ คฤงษะที่สองเป็นบทเศาะละวาตแต่ท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ บทดุอาอ์และบทปิดคฤงษะด้วยภาษาอาหรับ ร้อยละ 5 เท่านั้นเห็นว่าคฤงษะควรอยู่ระหว่าง 25-30 นาที ส่วนการนำเสนอคฤงษะสั้นหรือยาวนาน เคาะภูบั้นส่วนใหญ่เห็นพ้องว่าการคฤงษะสั้นมีผลต่อผู้ฟังมากกว่าคฤงษะยาว เพราะจะทำให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากพอสมควรและมีผลต่อทำให้ความสนใจในการฟังคฤงษะมากกว่า

3. ผลการวิจัยด้านทัศนคติของผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์

จากการศึกษาด้วยการสอบถามผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในเรื่องต่างๆ พอสรุปได้ดังนี้

1) ผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์มีความหลากหลายด้านวัยวุฒิ การศึกษาทั้งด้านศาสนา ด้านสามัญ อาชีพ และความสามารถด้านการใช้ภาษาในการสื่อสาร ร้อยละ 82 สามารถเข้าใจภาษามลายูและภาษาไทย ยกเว้นบางตำบลในจังหวัดปัตตานีที่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสาร เช่นเดียวกับจังหวัดสตูลและ 4 อำเภอในจังหวัดสงขลาซึ่งคนส่วนใหญ่ใช้ภาษาไทยในการสื่อสารยกเว้นบางตำบลที่มีการใช้ภาษามลายูในการสื่อสารและนำเสนอคฤภวะฮวันศุกร์ ผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์ร้อยละ 85 จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป และจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีอาชีพหลากหลายขึ้นอยู่กับสถานที่ตั้งของมัสญิด

2) ผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์ร้อยละ 73 เห็นว่าการฟังคฤภวะฮจากเคาะฎิบที่สลับกันทุกสัปดาห์ดีกว่าฟังคฤภวะฮจากเคาะฎิบคนเดียวถึงแม้จะอ่านในหนังสือที่มีเนื้อหาหลากหลายก็ตาม ร้อยละ 82 เห็นว่าคฤภวะฮด้วยการพูดหรือบรรยายตามถนัดดีกว่าคฤภวะฮที่เคาะฎิบอ่านจากหนังสือ ร้อยละ 95 เห็นว่าคฤภวะฮที่มีผลต่อผู้ฟังคือคฤภวะฮที่เคาะฎิบใช้ภาษาถิ่นที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่ายและให้ความสนใจมากกว่าการใช้ภาษากลาง มีความรู้สึกว่าได้รับคำแนะนำจากผู้รู้เรื่องศาสนาที่ใกล้ชิด รู้ปัญหาและทางแก้ไขให้กับชุมชน ร้อยละ 5 เห็นว่าควรอนุรักษ์ภาษากลางเพื่อให้ผู้ฟังภาษาทางการและเป็นวิชาการมากกว่าภาษาถิ่น ร้อยละ 57 เห็นว่าควรนำเรื่องใกล้ตัวหรือสิ่งที่เกิดขึ้นในชุมชนและสังคมปัจจุบันนำเสนอเพื่อให้ผู้ฟังได้รับประโยชน์มากที่สุด

3) ผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์ร้อยละ 87 เห็นว่าคฤภวะฮที่ดีควรอยู่ในช่วงระหว่าง 15-25 นาที แต่ไม่เกิน 30 นาที คฤภวะฮสั้นดีกว่าคฤภวะฮยาว คฤภวะฮแรกยาวกว่าคฤภวะฮที่สอง ร้อยละ 89 เห็นว่าเนื้อหาคฤภวะฮควรเน้นการให้ความรู้ใหม่และตักเตือนเรื่องศาสนาถึงแม้เป็นเรื่องราวในอดีตแต่ควรที่จะนำเสนอให้รูปแบบใหม่ที่ทันสมัยมากขึ้น โดยนำเสนอเนื้อหาที่เป็นความรู้ที่หลากหลายหัวข้อและเนื้อหาเหมาะสมผสานให้เป็นการนำเสนอที่ดึงดูดผู้ฟัง ร้อยละ 95 เห็นว่าควรเน้นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการยึดมั่นในอัลกุรอานและอัลชะดีซ แทรกด้วยเรื่องความรู้เกี่ยวกับการประกอบฮิบาดะฮ และการขัดเกลาจิตใจเพื่อให้เกิดคุณธรรมและจริยธรรม

4) ผู้ฟังคฤภวะฮวันศุกร์ร้อยละ 85 เห็นว่าความรู้ที่ได้จากคฤภวะฮเป็นความรู้ที่เคยศึกษามาแล้ว เคาะฎิบเพียงแค่เรียบเรียงให้เป็นเนื้อหาและประโยคใหม่ บางครั้งเนื้อหาคฤภวะฮเป็นเรื่องเก่าที่คนส่วนใหญ่รู้จักจากแหล่งต่างๆ แต่ยอมฟังได้เพราะถือว่าเป็นการตักเตือนและสกิดความรู้สึกได้รับการตักเตือน เพราะเรื่องศาสนาไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องใหม่เสมอ เรื่องเก่าก็ยังคงใช้ได้ หากนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นและปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนผู้ฟังร้อยละ 15 ตอบว่าเนื้อหาคฤภวะฮเป็นความรู้ใหม่ที่ยังไม่เคยฟังจากที่ไหนมาก่อน จึงสนใจที่จะฟังและติดตาม

4. ผลการวิจัยด้านศักยภาพของคฤภวะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากการศึกษาเรื่องศักยภาพของคฤภวะฮวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผู้วิจัยพบว่า คฤภวะฮวันศุกร์เป็นพิธีกรรมที่เกิดขึ้นทุกครั้งก่อนละหมาดวันศุกร์ที่ผู้ร่วมละหมาดจำนวนหนึ่งฟังอย่างตั้งใจ มีนัยของการตะอวะฮ์ให้ทุกคนทำความดี และละเว้นความชั่ว มี

เนื้อหาเน้นการยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และการยึดมั่นในหลักคำสอนของพระองค์ ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความมีคุณธรรมและจริยธรรมในชีวิต คุณบะฮฺมีศักยภาพในการพัฒนาสังคมเป็นอย่างดีหากผู้นำเสนอมีทักษะการนำเสนอ มีการเตรียมตัวด้านเนื้อหา นำเสนอเป็นลำดับวรรคตอนที่น่าฟัง เรียบเรียงเนื้อหาที่ผู้ฟังเข้าใจง่าย ใช้ภาษาที่สละสลวย ชัดถ้อยชัดคำ มีความบริสุทธิ์ใจและสัจจะวาจา มีความสง่างามด้านบุคลิก มีความรู้ทั้งเรื่องศาสนาและทันต่อเหตุการณ์ มีทัศนคติที่กว้างไกล เข้าใจสภาพชุมชน รู้ถึงปัญหาและสามารถให้คำแนะนำทางออกแก่ผู้ฟัง นำเสนอเรื่องใกล้ตัว ตรงประเด็น เน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตสู่การเป็นป่าวที่ดีของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ที่ได้รับความโปรดปรานทั้งโลกนี้และอาคิเราะฮฺ ห่างไกลจากปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้การนำเสนอเป็นอุปสรรคต่อการเข้าใจของผู้ฟัง

ส่วนผู้ฟังคุณบะฮฺซึ่งเป็นมวลชนที่มีวิญญู คุณวุฒิ ความเข้าใจภูมิหลังการศึกษาและความเข้าใจที่แตกต่างและหลากหลาย ควรฟังคุณบะฮฺด้วยความตั้งใจทั้งกายและสติปัญญา มุ่งมั่นที่จะรับข้อแนะนำจากเคาะฎิบโดยตรงอย่างต่อเนื่องสัปดาห์ละครั้งตลอดทั้งปีมี 52 ครั้ง รวมกับ 2 คุณบะฮฺในวันตรุษ หากเคาะฎิบหรือคณะกรรมการบริหารมัสญิดมีการเรียบเรียงหัวข้อและเนื้อหาคุณบะฮฺอย่างมีระบบตามลำดับและเป็นขั้นตอน มีเนื้อหาเป็นวิชาการ มีการบันทึกเสียงและภาพเผยแพร่ทางสื่อต่างๆ และมีการจัดพิมพ์เนื้อหาเพื่อให้สังคมได้ติดตามอย่างต่อเนื่อง คุณบะฮฺก็จะกลายเป็นหลักสูตรพัฒนาสังคมด้วยเนื้อหาที่ทุกคนสามารถรับประโยชน์จากการนำเสนอไม่เฉพาะแก่ผู้ร่วมละหมาดในมัสญิดเท่านั้น แต่รวมถึงทุกเพศ ทุกวัยในสังคมด้วย สังคมจะได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ สมกับเป็นประชาชาติที่ได้รับการยกย่องจากพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ว่าเป็นประชาชาติที่ดีเลิศ

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องศักยภาพของคุณบะฮฺวันศุกร์เพื่อการพัฒนาสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า การวิจัยที่ควรนำอภิปรายได้ดังนี้

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นพิธีกรรมสำคัญที่มีรูกุนและเจ็อนไซทั้งก่อนและระหว่างการนำเสนอ มีหลักฐานที่ปรากฏในคำภีร์อัลกุรอาน อัลฮะดีษ และมติเอกฉันท์ (อิญมา) และทัศนคติของบรรดาอุลมะฮฺในมัซฮับต่างๆ แต่ทุกท่านเห็นพ้องว่าคุณบะฮฺเป็นเจ็อนไซสำคัญของการละหมาดวันศุกร์ หากไม่มีการคุณบะฮฺการละหมาดวันศุกร์มีอาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งเมื่อรวมเจ็อนไซและรูกุนทั้งหมด คุณบะฮฺจะออกมาในรูปแบบของการนำเสนอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความรู้ การตักเตือน การชี้แนะที่เกี่ยวกับชีวิตบนโลกนี้จนถึงอาคิเราะฮฺ

คุณบะฮฺวันศุกร์มีมาตั้งแต่สมัยท่านนบีมุฮัมมัด ﷺ และเกิดขึ้นเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยบรรดาเคาะฎิบผู้สืบสานภารกิจสำคัญในการนำเสนอเพื่อให้ผู้ร่วมละหมาดได้เข้าใจและรับหลักการอิสลามด้วยการศรัทธามั่นและปฏิบัติจนกลายเป็นผู้ที่ยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ด้วยการศรัทธา ปฏิบัติศาสนกิจ และศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่อง และเพื่อให้ศาสนาของพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ ดำรงอยู่และคงไว้ซึ่งความสมบูรณ์แบบจนถึงวันกียามะฮฺ

คุณบะฮฺวันศุกร์เป็นส่วนหนึ่งของอะฮฺกามมวลชน เคาะฎิบควรวางแผนล่วงหน้า เนื่องจากมีผู้ฟังจำนวนมากรวมตัวในมัสญิดทุกวันศุกร์โดยไม่จำเป็นต้องเชิญชวนด้วยวิธีอื่นใด เว้นแต่

ด้วยการอะซานเรียกร้องให้คนในชุมชนรวมตัวกัน หากการรวมตัวที่มีสติในวันอื่นที่ไม่ใช่วันศุกร์อาจเกิดขึ้นได้ไม่ยากด้วยเหตุผลบางประการที่อาจหาได้ยาก

ช่วงการนำเสนอคุณบะฮฺเป็นช่วงเวลาที่มีผู้ร่วมละหมาดส่วนใหญ่อยู่ในมัสญิดและพร้อมที่จะฟังคุณบะฮฺ เคาะฎิบควรถือโอกาสดังกล่าวนำเสนอเนื้อหาที่ประโยชน์ต่อผู้ฟังโดยนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักการศาสนา วิถีชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาสังคมอย่างต่อเนื่องด้วยปัจจัยหลายประการ ประกอบกับเชิญชวนให้ผู้ฟังทุกคนยำเกรงต่อพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ มีหลักศรัทธาที่หนักแน่น อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาสังคมที่มีคุณธรรม

การนำเสนอคุณบะฮฺจะเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัยทั้งปัจจัยบุคคลและวิธีการนำเสนอ คนสำคัญในการนำเสนอคุณบะฮฺคือเคาะฎิบที่ควรมีทักษะความสามารถในการนำเสนอด้วยหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน ระดับการศึกษาของผู้ร่วมละหมาด คำนึงถึงปัจจัยที่จะนำไปสู่การนำเสนอคุณบะฮฺที่มีผลต่อผู้ฟัง คุณบะฮฺควรเป็นเนื้อหาที่กะทัดรัด พอเหมาะกับเวลา ตอบโจทย์หัวข้อ เสียงชัดเจน ทันท่วงทีเหตุการ์ณ

จากการสำรวจในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ด้วยการสอบถามเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณบะฮฺและผู้ร่วมละหมาดวันศุกร์ ตำบลละ 1 มัสญิด พบว่าส่วนใหญ่มีการจัดเวรผู้นำเสนอคุณบะฮฺแต่ละวันศุกร์ เคาะฎิบส่วนใหญ่จะอ่านคุณบะฮฺจากหนังสือคุณบะฮฺที่ถูกรวมเป็นเล่ม โดยเลือกหัวข้อที่ควรอ่านแก่ผู้ร่วมละหมาด เนื้อหาคุณบะฮฺเน้นเรื่องการประกอบอิบาเดฮฺ คุณธรรมและจริยธรรม การมีจิตสำนึกในหน้าที่การงาน การรำลึกถึงความตายและเรื่องเกี่ยวกับชีวิตหลังจากตายจนถึงอาคิเราะฮฺ ส่วนผู้ฟังคุณบะฮฺทุกมัสญิดเห็นว่าคุณบะฮฺเป็นการตักเตือนให้ทุกคนอยู่ในศีลธรรมที่ดีงาม ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่ค่อยพอใจกับการฟังคุณบะฮฺด้วยหลายเหตุผล อาทิ เคาะฎิบไม่มีทักษะ เสียงไม่ค่อยชัด เนื้อหาไม่เป็นปัจจุบัน อ่านจากหนังสือที่เคยอ่านในคุฏบะฮฺมาแล้วหลายครั้งและใช้ภาษากลางที่ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่สันทัด

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องศักยภาพของคุฏบะฮฺวันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะใน 3 ด้าน ดังนี้

1. การนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลของการวิจัยที่ได้มาจากการวิจัยในครั้งนี้ ควรนำไปดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

1) นำผลการวิจัยออกเผยแพร่สู่สาธารณะ โดยนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชาที่เกี่ยวกับการนำเสนอคุณบะฮฺเพื่อให้นักศึกษาและผู้สนใจทั่วไปได้รู้ถึงความหมายและประวัติความเป็นมาของการคุฏบะฮฺ คุณลักษณะของเคาะฎิบ เคาะฎิบที่พึงประสงค์

2) นำข้อเสนอแนะจากบรรดาเคาะฎิบและผู้ฟังคุฏบะฮฺไปใช้ในการพัฒนาวิธีการนำเสนอคุฏบะฮฺวันศุกร์ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลต่อผู้ฟังและอาจเกิดการพัฒนาในชุมชนและสังคมต่อไป โดยมอบข้อมูลดังกล่าวแก่สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อ

นำไปพิจารณาในการจัดอบรมวิธีการนำเสนอคุณสมบัติที่เป็นมาตรฐานในลำดับต่อไป และเผยแพร่ข้อมูลดังกล่าวในอินเทอร์เน็ตแก่ผู้สนใจทั่วไป

3) นำผลการวิจัยครั้งนี้มอบให้กับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเพื่อวางนโยบายและดำเนินการพัฒนาบุคลากรที่ดำรงตำแหน่งประจำมัสยิดทั้งอิหม่าม เคาะฎิบ และผู้นำเสนอคุณสมบัติทั่วไปที่ได้รับเชิญให้คุณสมบัติตามมัสยิดต่างๆ ให้มีทักษะและความสามารถในการนำเสนอคุณสมบัติที่มีผลต่อผู้ฟัง โดยจัดอบรมเชิงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

4) สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรเชื่อมต่อโดยตรงกับบรรดาอิหม่ามหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุณสมบัติวันศุกร์ทุกมัสยิดให้มีการนำเสนอคุณสมบัติในเนื้อหาเดียวกันโดยกำหนดหัวข้อและเนื้อหาพอสังเขป ส่วนคุณสมบัติที่สองจะมอบให้กับเคาะฎิบแต่ละมัสยิดนำเสนอคุณสมบัติในเนื้อหาที่ทุกท่านเห็นความเหมาะสม พร้อมกับเสริมนโยบาย ข้อมูล ข่าวสารต่างๆ จากสำนักงานคณะกรรมการอิสลามฯ ที่จะประชาสัมพันธ์ให้ผู้ฟังทุกคนทราบทุกสัปดาห์

5) ทุกมัสยิดควรมีการจัดเวรการนำเสนอคุณสมบัติ ด้วยการจัดทำตารางผู้นำเสนอคุณสมบัติประจำเดือนพร้อมกับหัวข้อคุณสมบัติ หรือด้วยการจัดทำตารางคุณสมบัติประจำ 6 เดือนหรือประจำปีที่มีรายชื่อบรรดาเคาะฎิบทั้งบุคคลภายในและบุคคลภายนอกสลับกันพร้อมกับติดประชาสัมพันธ์ให้ทุกคนรับทราบ

6) ขณะมีการนำเสนอคุณสมบัติที่มีสถิติควรถ่ายทอดสดทาง Face book Live หรือด้วยการอัดเสียงและภาพลงอินเทอร์เน็ตในระบบต่างๆ เพื่อให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถย้อนดูและฟังในภายหลังได้ หรือเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์ออนไลน์ หรือทางวิทยุชุมชน หรือรวบรวมภาพและเสียงคุณสมบัติแจกจ่ายให้กับผู้สนใจทั่วไป หรือขายในราคาพอเหมาะเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมกิจการมัสยิด

7) หากมีนโยบายที่จะรวบรวมเนื้อหาคุณสมบัติในรูปแบบหนังสือเล็กทรอนิกส์ ควรวางนโยบายให้เคาะฎิบทุกท่านเขียนเพื่อลงในสื่ออินเทอร์เน็ตที่ทุกคนสามารถติดตามและได้รับประโยชน์จากเนื้อหาดังกล่าว ถึงแม้จะแนะนำเสนอคุณสมบัตินั้นเคาะฎิบนำเสนอด้วยปากเปล่าโดยไม่ได้อ่านตามเนื้อหาที่ถูกเขียนไว้ทุกข้อ แต่เนื้อหาที่เป็นเอกสารดังกล่าวจะกลายเป็นหลักฐานสำคัญในการอ้างอิงทางวิชาการหรือจะกลายเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจทั่วไปที่จะอ้างอิงเนื้อหาและเป็นทานสำหรับผู้เผยแพร่ความรู้ที่จะกลายเป็นผลบุญอันล้ำค่ายิ่ง

2. การพัฒนาเคาะฎิบผู้นำเสนอคุณสมบัติ

1) สืบเนื่องจากการสำรวจข้อมูลด้วยการสอบถามเคาะฎิบในจังหวัดชายแดนภาคใต้พบว่า ระดับการศึกษาของบรรดาอิหม่าม เคาะฎิบ และเคาะฎิบรับเชิญอยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษา 20 จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และร้อยละ 5 ที่จบการศึกษาระดับปริญญาโท ส่วนการศึกษาด้านสามัญของผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าวปรากฏว่าร้อยละ 80 จบระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และร้อยละ 20 อยู่ระหว่างอนุปริญญาถึงปริญญาตรี

2) การพัฒนาเคาะฎิบและผู้นำเสนอคุณสมบัติควรมีการพัฒนาทั้งระบบอย่างต่อเนื่อง อาทิ จัดอบรมในด้านความสามารถในการเลือกหัวข้อและเนื้อหาที่เหมาะสมกับสภาพชุมชน การเรียบเรียงเนื้อหา การใช้ภาษาที่คนส่วนใหญ่เข้าใจง่าย การใช้เวลาที่พอเหมาะกับเนื้อหา การคาดหมายต่อความสำเร็จในการนำเสนอคุณสมบัติ การโน้มน้าวให้ผู้ฟังให้ความสนใจที่จะฟังคุณสมบัติ ซึ่ง

สำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรวางแผนและนโยบายการพัฒนาสังคมผ่านคุณบะฮ์วันศุกร์และควรมีการประเมินผลในบางโอกาส

3) การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบ บิหลั่น ควรให้มีการสอบวัดและประเมินผลด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้ที่ดำรงตำแหน่งดังกล่าวเป็นผู้ที่มีทักษะ ความสามารถในการบริหารจัดการมัสญิด การเป็นผู้นำละหมาด การสอนและถ่ายทอดวิชาความรู้แก่ชุมชน การนำเสนอคุณบะฮ์วันศุกร์ที่มีผลต่อผู้ฟัง ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดควรรดำเนินนโยบายนี้ เพื่อให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้งด้านศาสนาและวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง

3. การทำวิจัยครั้งต่อไป

จากศึกษาเรื่องศักยภาพของคุณบะฮ์วันศุกร์เพื่อพัฒนาสังคม กรณีศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยขอเสนอให้มีการทำวิจัยครั้งต่อไปเพื่อเป็นการต่อยอดและขยายผล ดังนี้

1) การพัฒนาคุณภาพชุมชนด้านกิจการศาสนาโดยใช้มัสญิดเป็นศูนย์กลางในการขับเคลื่อน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ลงมือปฏิบัติ และร่วมกันผลักดันเพื่อให้คุณภาพชีวิตของชุมชนดีขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดที่มีต่อการบริหารจัดการมัสญิด โดยเน้นที่การคัดเลือกผู้ที่จะดำรงตำแหน่งอิหม่าม เคาะฎิบ และบิหลั่นด้วยการสอบ ด้านทักษะความสามารถ

Prince of Songkla University
Pattani Campus

บรรณานุกรม

- พระมหาคัมภีร์อัลกุรอานฉบับที่จัดพิมพ์โดยศูนย์กษัตริย์ฟายัด เพื่อการพิมพ์อัลกุรอาน
ปีฮิจเราะฮ์ศักราช 1419 แปลโดยสมาคมนักเรียนเก่าอาหรับแห่งประเทศไทย
- โซรยา จามจรี , 2543 การศึกษาเนื้อหาและบทบาทของคัมภีร์อันสุรที่มีในชุมชน
วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์
พัฒนาการ ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- ทะเบียนมัสยิดที่จดทะเบียนกับสำนักงานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด 5 จังหวัดชายแดน
ภาคใต้ พ.ศ. 2558.
- ทำเนียบมัสยิดทั่วราชอาณาจักรคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย,2558 ฝ่ายทะเบียนและ
สถิติคณะกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทยคณะกรรมการอิสลามประจำ
จังหวัด.
- 'Abd al-Ghaniyy Ahmad Jabr Muzhir,1422. Khutbat al-Jumat wa dawruhā fi Tarbiyat
al-Ummah (خطبة الجمعة ودورها في تربية الأمة). al-Riyādh – al-Sa'ūdiyyah:
al-Maktabah al-Malik Fahd.
- 'Abd al-Karīm Zaydān,1993. Usūl al-Da'wah (أصول الدعوة). Beirut- Lubnān : Mu'assasah
al-Risālah.
- al-'Asqolāniy,Ahmad bin Ali bin Hajar,2005. Fath al-Bari Bi Sharh Sahih al-Bikhāriy
(فتح الباري بشرح صحيح البخاري). al-Riyāḍ.al- al-Sa'ūdiyyah : Dār Tayyibah.
- al-Bukhāriy,Muhammad bin Ismā'il bin Ibrāhim al-Bukhāriy,2005. Sahih al-Bukhāriy
(صحيح البخاري). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa
al-Tayz īī'.
- Abū Dāwūd bin Sulaiman bin al-Ash 2005. Sunan Abi Dawūd (سنن أبي داود). Beirut-
Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayz īī'.

- Hikmat bin Bashir bin Yasin,1999. *al-Tafsir al-Sahih Mawsūah al-Sahih al-Masbūr*
Min al-Tafsir bi al-Ma'thūr (التفسير الصحيح موسوعة الصحيح المسبور من)
 (التفسير بالمأثور). al-Madinahal-Munawwarah- al-Sa'ūdiyyah: Dār al-Maathir.
- 'Ibn Kathīr,Imad al-Din Abū al-Fidaa Ismail bin Umar,1421. *al-Bidayah wa al-Nihayah*
 (البداية والنهاية) al-Qāhirah. Misr : Dār Hijr.
- 'Ibn Kathīr,Imad al-Din Abū al-Fidaa' Ismail bin Kathīr al-Dimashqi,2000.*Tafsir al-Quran*
al-Azim (تفسير القرآن العظيم). al-Qāhirah -Misr : Muassasah Qurtubah.
- 'Ibn Mājah,Abū 'Abdillah bin Muhammad bin Yazid bin Majah al-Qazwayni, 2005.
Sunan 'Ibn Mājah (سنن ابن ماجه). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li
 al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayzīi'.
- Muslim, Abū al-Husayn bin al-Hajjāj al-Qurashiy al-Naisabūriy, 2005. *Sahih Muslim*
 (صحيح مسلم). Beirut- Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa
 al-Tayzīi'.
- al-Nasāiyy, Abū 'Abd al-Rahmān Ahmad bin Shuaib bin Ali bin Sinān bin Bahr
 al-Khurasāniy al-Nasāiy, 2005. *Sunan al- Nasāiy* (سنن النسائي). Beirut-
 Lubnān : Dār al-Fikr li al-Tibāah wa al-Nashr wa al-Tayzīi'.
- al-Qurtubiy, Abū 'Abdullah Muhammad bin Ahmad bin Abū Bakr,2006. *al-Jāmiī*
li Ahkām al-Qurān (الجامع لأحكام القرآن). Beirut- Lubnān : Muassasah
 al- Risālah.
- al-Qusoīr, 'Abdullah bin Saleh,2009.*Tabsirah al-Hudah Bisha'ni al-Da'wah wa al-*
Duah (تبصرة الهداة بشأن الدعوة والدعاة). al-Riyāḍ - al-Sa'ūdiyyah : Dār
 'Alam al-Kutub.
- al-Suyūtiy,Jalal al-Din al-Suyūti,2003.*al-Durr al-Manthūr fi al-Tafsir bi al-Ma'thūr*
 (الدّر المنثور في التفسير بالمأثور). al-Qāhirah -Misr : Markaz Hijr li al-Buhūth wa
 al-Dirasat al-Arabiyyah wa al- Islāmiyyah.

al-Ṭabariy, Abū Ja'far Muhammad bin Jarir al-Ṭabari,2001. **Jami' al- Bayān an Ta'wil Ayi al-Quran** (جامع البيان عن تأويل آي القرآن). al-Qāhirah -Misr : Dār Hijr.

al-Ṭahānawī,Zafr Ahmad al-Uthmaniyy,1414. **Iila al-Sunan** (إعلاء السنن). Karachi-Pakistan : Idarat al-Quran wa al-Ulūm al- Islāmiyyah.

Prince of Songkla University
Pattani Campus